Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...тябриин 1921 оной ...ын 21-нээ гарана. | № 122 (18445) | 1990 оной майн 27, воскресени | Сэн 3 мүн.

...ОНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКА БАЙДАЛ БА ГУРИМШУУЛАГДАДАГ СҮЛӨӨТЭ ...ЛГҮҮРЭЙ ЭКОНОМИКОДО ОРОЛГЫН ГОЛ ХАРАА БОДОЛНУУД

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси дээрэ Н. И. РЫЖКОВОЙ хэһэн элидхэл

...путадууд! ...рбөөд жэлэй хуга... СССР-эй правительст... ...айнгаа талаар ... саашадаа ямараар ... байһые үнэхөөрөө... ...ойлһон хэмжээнүүд ... хүшэр хүндэ, онсо ... элидхэл хэзээ... байха. Имагтал ... гансал таанадта, Верховно Соведэй ... бэшэ, харин манай ... эрхэтэдтэ ханда... уялгалба. Оро... ...ческа байдал ба ... сүлөөтэ дэл... ...номикодо оролгын ... бодолнууд тухай ... элидхэл соо ... тон хүшэр бэр... ...рилгонуудай, асуу... совет хүн бүхэнэй ... байһандань най... гэбэл, маанадай ... байһан хубилалта... мүнөөнэй бэшэ, ... үетэнэй һүү..., хуби заяае то... юм. Энэ шиидхэхы ... ороомнай хубилган ... бүхы табан жэ... удаа дараалан дү... гэжэ сэхэ руунь ...ээб. Эрид шууд ху... ...лэ хэһэнэй ашаар, ... тухай манай бүхы ...ые гүнзэгыгөөр, ... талаһаань шэнээр ...нэй ашаар, де... үргэдхэлгэ, олондо ... зээри, дэлгүүр, ... байлга гэхэ мэтэ ...дай бодото удхые ... ашаар, ажахы эр... ...дэ хүнэй үүргэ ... байдаг һуурие ... тогтоhоной ба бусад ... бэелүүлһэнэй ашаар ... дабшаха байнаб... ... манай нииитын ... таарахагүй, да... ... шиидхэбэри... ...жа эхилээбди. ...ануудта прэзи... ...һэн хүдэлмэриин ... хүшэр, харюусал... ...эхэ байһаниинь ... юм ааб даа. Тэ... ...ой үрэ дүн мүнөө... ... хэлсэгдэхэ элид... ...үүлэгдээ. Ороной ... тогтууритай болго... ...тельствын ду... программые дэмжэ-

һэн СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, тэрэ бэлдэгдэһэн байха юм.

Экономическа реформо, дэлгүүрые бүрилдүүлэн байгуулгын бүхы хэрэгые хурдадхаха шухала гэжэ съезд нэгэн һаналтайгаар тэмдэглээ һэн. СССР-эй арадай депутадуудай оруулһан дурадхалнуудые, ажаглалтануудые гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ, али бүхы талыень хараада абахые СССР-эй правительствада, даалгагдаһан байгаа.

Съездын дүүрэмсээр, энэ хүдэлмэри эхилээ һэн. Съездын һайшааһан правительствын программые сүлөөтэ дэлгүүртэ оролгодо хабаатай бүлэг бүхы асуудалнуудһаа үндэһэтэй тодорхой удхатай болгохо гээшэ тэрэнэй гол зорилго мүн. Имагтал тэрэ программа соо гол һуури эзэлнэ. Нээрэшье, энэнь ойлгосотой бшуу.

Нэгэдэхеэр, дэлгүүр ажахы эрхилэлгын мүнөөнэй гуримые үндэһөөрнь шэнэдхэхэ, үйлэдбэриин харилсаануудта хубилалтануудые хэхэ, эсэсэй эсэстэ манай бүхы экономикын тон шэнэ түхэл шэнжые бүрилдүүлхэ арга олгохо байна. Шууд сэхэ алхам хэхээр саг хүрэжэ ерээ. Юундэб гэхэдэ, ажахы эрхилэлгын хуушанай гурим ахир тулюур байһанаа харуулаа, унжагайржа байнгүй, шэнэ гурим зохёон нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй.

Хоёрдохёор, экономическа ажабайдалда иимэ үргэн дэлисэтэйгээр, залан сэхээр бэелүүлэгдэжэ байһан хубилган шэнэдхэлгэ манай оронойшье, хилын саанахишье хэрэгүүдтэ урда тээнь үзэгдөөгүй юм. Тодорхой эрхэ байдалда хэн нэгэнэй дүй дүршэлые манай нииитын байгуулалтада сэхэ нэбтэрүүлхын аргагүй байна. Сэхыень хэлэхэдэ, хилын саанахи дүй дүршэлһөө ашатай туһатай, таарамжатай бүхы юумэ хэрэглэхэ шухала. Теэд ажал хэрэгүүдэй гүйсэд амжалтатай байхын тула заншалта бэшэ, заримдаа тон шэнэ шиидхэбэринүүд маанадта хэрэгтэй бшуу.

Гурбадахяар, һаяын сагта бидэнэртэ заабол тохёолдохо асуудалнуудай орёо хүшэр байлга тэдэнние гаталан дабаха аргатай харгы замууд тухай олон ондоо һанал бодол үүдхэжэ байһаниинь яһала ойлгосотой.

Гол хараа бодолые бэлдэхэ үедэ эдэ бүгэдые хараада абаха ушартай болообди. Түбэй экономическа бүхы зургаанууд тэрэнние зохёолгодо хабаадуулагдаа. Промышленностиин ба хүдөө ажахын предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй, материально-техническэ хангалгын системын, мүнгэн һангай органуудай, банкнуудай хүдэлмэрилэгшэдтэй, эрдэмтэд-экономистнуудтай, союзна республиканууддай правительствануудай толгойлогшонортой зүблөөнүүд дээрэ эдэ шухала дуримүүд зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа. Президентын Соведэй болон Федерациин Соведэй хамтын заседанинууд дээрэ энэ асуудал хоёр дахин зүбшэн хэлсэгдээ һэн.

Эдэ асуудалнуудай олонхидо харюунуудые бэдэржэ олохын тула нэгэнтэ бэшэ тэхэрин бусаһан байгаабди. Тиихэдэмнай улам ондоо шэнэ зүйлнүүд нээгдэһэн, шэнэ, заримдаа адлирхуу вариантнуудшье мүндэлһэн байгаа.

Зарим ушарта элдэб янзын шиидхэбэринүүдэй дундаһаа нэгыень лэ нэгэн дуугаар шэлэжэ шадаагүйбди гэжэ сэхэ руунь хэлэхэ ёһотойб. Иимэ ушарта правительство элдэб вариантнуудые шэнжэлээд, манай һанахада өөһэдын тодо нарин хараа бодол зохёодог байгаа. Элдэб хандасануудые, олон ондоо дурадхалнуудые шэнжэлэлгын, заримдаа зүрюу, тад һөөргэ шиидхэбэринүүдые шэнжэлэлгын энэ зам эгээл гүнзэгы үндэһэ баримтатай, али бүхы талаһаа тогтууритай хараа бодол тодорхойлхо яһала найдамтай арга болоно гэжэ тоолоноб.

Имагтал нэгэ юумэнһээ һэргылхэ хүсэлэнтэйб. Общество дотор хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдэй хурдан түргэнөөр бэелүүлэгдэхэдэ, шэнэдхэлгэнүүдэй нэгэ янзын ёһо гуримые баримталха гээшэ буруу, алдуутай байна. Бодото байдалые хараада абангүй, байжа болохогүй.

Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо орохо тухай дурадхалнуудые бэлдэхэдээ, орон доторхи экономическа байдал тон наринаар шэнжэлэгдэһэн байгаа.

ОРОНОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКА БАЙДАЛ

Юрэдөөл, арадай ажахыда тохёолдожо байһан хүшэр хүндэ байдалай гүнзэгы ехэ ушар шалтагаануудта тогтоһоной хэрэгтүй ха. Эдэ бүгэдэ мэдээжэ болоихой. СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд дээрэ правительствын хэһэн элидхэл соо дэлгэрэнгыгээр зүбшэн хэлсэгдээ һэн.

Имагтал жэлэй үнгэрһэн гурбанай нэгэ хубиин үрэ дүнгүүдые тэмдэглэхэ байнаб. Зарим участогуудта яһала һайн амжалтануудай түйлагдаашье һаань, юрэнхыдөө экономическа байдал орёо хүшэр байна, арадай ажахын ажал хэрэгүүдые һайжаруулжа гү, али тогтууритай болгожо үшөөл шадаагүй байнабди гэжэ эдэ бүгэдэ элирхэйлэн гэршэлнэ. Үнгэрхэдөө олохон дутуу дунданууд улам һүжэрһэн байха юм. Таанадта бии байһан материалнууд соо энэ талаар тодорхой баримтанууд хараалагданхай.

Тэнсүүриеэ алдаһан горитой ехэ дутагдалнуудта таанадай анхарал хандуулхые хүсэнэб. Урдандаа бидэнэй үзөөгүй ехэ хэмжээнүүдтэй боложо байна. Экономическа али бүхы бэрхэшээл түбэгүүд эндэ элеэр харагдана. Эндэ юун тухай хэлэгдэнэб гэхэдэ, хэдэн арбан жэлэй хугасаа соо түрүүшынхеэ нииитын үйлэдбэриин эгээл дээдэ хэмжээнүүд доошолһон, хүн зоной мүнгэн ашаг олзын хурдан түргэнөөр ургахада, тэрэнэй ашаг үрын дээшэлхэдэ, нииитын үйлэдбэриин эгээл дээдэ хэмжээнүүд доошолһон байха юм.

Иимэ тоо, баримтануудые сасуулжа үзэгты. Имагтал дүрбэн һарын туршада национальна доходой 1,7 процентээр хороходонь, мүнгэн ашаг олзо 13,4 процентээр нэмэһэн байна. Тиигэжэ үнгэрһэн хоёр жэлэй туршада хүн зоной ашаг олзо 105 миллиард түхэригөөр гэхэ гү, али 23 процентээр дээшэлээ. Энэнь үнгэрһэн долоон жэлэй хугасаа соо эгээл ехэ ургалтатай адли шахуу байна бшуу. Хараха маягта, иимэ ургалта экономикодо хангалтагүйгөөр нүлөөлөө. Эд бараанай юрэ бусын ургалташье туһалнагүй. Олон зүйлэй эд бараа үйлэдбэрилгэ дээшэлүүлэгдээ. Эд хэрэглэмжын дэлгүүр урдынхидал мэтэ хооһон байһаар, экономико тэнсүүриеэ алдана. Мүнгэнэй болон эд бараанай эрьесын хоорондохи илгаа улам ехэ болоно.

Оронойнмнай валютын байдал орёо хүшэр байһаар. Һүүлэй һаранудта тэрэ илангаяа хурсаданхай. Энэ олохон ушарта юунтэй холбоотойб гэхэдэ, 1990 оной түсэбэй баталагдаһанай һүүлээр хүн зониие эдеэ хоолой зүйлөөр хангалгын муудахадань, правительство 3 миллиард шахуу түхэригэй таряа болон эдеэ хоолой зүйлнүүдые, тэрэ тоодо 27 миллион тонно таряа хилын саанаһаа нэмэжэ худалдажа абаха тухай хэдэн шиидхэбэринүүдые баталха баатай болоо һэн.

Хилын саана манай партнернуудай этигэл найдалые һэргээхын тула тохёолдожо байһан байдалые һайжаруулха зорилготойгоор правительство газаашань гаргажа худалдаха нэмэлтэ нөөсэнүүдые, харин оронуудһаа худалдажа абалгые хорооохо арганuудые бэдэрнэ.

Хэрбээ саашадаа экономикодо эдэ бүхы зүйлнүүдэй хүгжөөгдэхэ болоо гээшэ һаань, правительствын программаар хараалагдаһан, танай анхаралда дурадхагдаһан удаадахи хубилалтанууд гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын гол хараа бодолые орёо хүшэр байдалда бэелүүлхэ ушартай болохо байнабди гэжэ үнэн сэхэ руунь хэлэхэ ёһотойбди гээд СССР-эй Министрнүүдэй Совет тоолоно. Олохон мэдээжэ бэшэшье һаа, тон шухала шиидхэбэринүүд хангалтагүй муугаар бэелүүлэгдэжэ байна.

Энэ жэлэй түсэбүүдые бэелүүлхын түлөө харюусалгатай байһанаа правительство ойлгоно, өөрынгөө эрхэ мэдэлэй үндэһөөр бидэ шухала хэмжээнүүдые абаха байнабди. Гэбэшье мүнөөнэй тон хүшэр хүндэ эрхэ байдалда эдэ бүгэдын ашаг үрые хангаха хэрэгтэй.

Экономико тогтууритай болгохо программын удха ба гол дуримүүд тухай элидхэл соо дурадхагдаһан хэмжээнүүдые бэелүүлхэ талаар обществын бүхы хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ гээшэ тон шухала удха шанартай гэжэ правительствын онсолон тэмдэглэһые һануулхамни. Тиихэдээ бидэ түбтэ, мүн нютагуудта эршэмтэй, бүтэмжэтэй һайн ябуулганууды бэелүүлхые найдаһан байгаабди.

Хэрбээ мүнөө бүхы юумэ байһан соонь хэлэхэ болоо һаа, иимэ юумэнэй болоогүй байһаниинь ойлгосотой. Теэд бүтэмжэтэй һайн хубилалтануудай болохогүйдэнь, арадай ажахые хүтэлбэрилгын хэмжээн эли бодо доошолдог гээшэ. Илангаяа гүрэнэй захилнуудые, хэлсээтэ уялгануудые дүүргэхэ талаар ажахын жаяг журамай доошолһые нэмэхэ хэрэгтэй.

Предприятинуудай түсэбүүдээ доошолуулха ушар улам орёо хурса боложо байна. Тэдэнэй абаһан үйлэдбэриин программануудые согсолходоо, бүхы орон дотор национальна продуктын хэмжээн СССР-эй Верховно Соведэй баталһанһаа, багсаамжалхада, 12 миллиард түхэригөөр бага болохо юм гэжэ ойлгонобди. Бодото дээрээ оромнай предприятинуудай доошолуулһан түсэбүүдээр ажаһууна. Теэд тад ондоо зорилгонууд хараалагдаһан байгаа бшуу. Арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилэн гаргаха түсэбүүд илангаяа хангалтагүй байдалда оронхой. Өөһэдөөшье бодоод үзэгты. Пред-

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи, 3-дахи нюурнуудта).

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси

ГҮНЗЭГЫ УДХАТАЙ ГОЛ ХАРАА БОДОЛОЙ ТҮЛӨӨ

СССР-эй Верховно Соведэй палатануудай майн 24-нэй хамтын заседани СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. И. Лукьяновай түрүүлэлгэ доро болобо. СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков «Ороной экономическа байдал ба гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын гол хараа бодолнууд» гэһэн правительствын элидхэл хээ.

Энэ үдэр элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэ эхилбэ.

СССР-эй Президент **М. С. Горбачёв** заседанида хабаадаба.

Элидхэл хэлэнэйнгээ һүүлээр Н. И. Рыжков депутадуудай асуудалнуудта час соо харюусаба. Элидхэлэй текст депутадуудай дунда тараагдажа үгтэһэн байгаа. Тиимэһээ тэдэнэр энэ элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ эртээнһээ бэлдэһэн байгаа бшуу.

Элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ 67 хүн бэшүүлээд байна гэжэ түрүүлэгшээр һуугша мэдээсэбэ. Сүлөө сагай хомор байһые анхаралдаа абажа, республиканууд, комиссинууд ба комитедүүд, депутадуудай бүлэгүүд өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые дурадхаһан байгаа.

Правительствын ябуулгануудые сагааруулха гээшэ улам хүшэр бэрхэшээлтэй боложо байна гэжэ Түсэблэлгын ба бюджетно-мүнгэн һангай комиссиин түрүүлэгшэ **В. Г. Кучеренко** мэдүүлбэ. Үйлэдбэриин унажа байхада, экономико хүтэлбэрилгын гурим энэ талаар ямаршье туһа хүргэжэ шадахагүй юм. Сүлөөтэ дэлгүүр манай обществые ургашань дабшуулха байха гэжэ хүлеэжэ болохогүй. Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын онол арганuудаар тэрэ тодорхой дурадхалнуудые оруулба. Зүбшэн хэлсэхын тула ямар юумэн дурадхагдаба гээшэб — зарим тэды хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдтэй правительствын урдын программа гү, али тон шэнэ экономическа хараа бодол гү? Правительствын дурадхалнууд хадаа ороной экономико тогтууритай болгохо харгы замуудые бэдэрхэ гэһэн ябадалай үргэлжэлэл болоно гэжэ Экономическа реформын асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **В. М. Вологжин** тоолоно.

Энэ асуудалые али бүхы талаһаань шэнжэлхэдээ, экспертнүүдтэ, эрдэмтэдтэ хандаһан, зарим социологическа шэнжэлгэнүүдэй материалнуудые хэрэглэһэн байгаабди гэжэ Ажалай, сэнгүүдэй ба социальна политикын асуудалнуудай талаар комиссиин түрүүлэгшэ **Н. Н. Гриценко** хэлэбэ. Асуултада хабаадагшадай хахадһаа дээшэнхи хубинь экономико хүгжөөлгын сүлөөтэ дэлгүүрэй харгы замые шэлэнэ гэжэ шэнжэлгэнүүдэй нэгэн харуулба.

Олохон үгэ хэлэгшэд, тэрэ тоодо ВЦСПС-эй түрүүлэгшэ **Г. И. Янаев** иимэ һанал бодолые хүгжөөһэн байгаа.

Правительствын элидхэл соо шэнэ экономическа харилсаануудта орохо шухала байһан тухай ойлгуулэмжа үгтэбэ гэжэ тэрэ хэлээ.

Үдэрэй дүүрэхэ багта үгэ хэлэхэ дуратайшуулай списогто үшөө арбаад хүн нэмэбэ. Зүбшэн хэлсэлгэ һаял эхилжэ байна.

Сесси хүдэлмэреэ майн 25-да үргэлжэлүүлээ.

СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын нээгдэһэнһээ хойшо тэбхэр жэл мүнөөдэр гүйсэбэ гэжэ СССР-эй Верховно Соведэй палатануудай майн 25-да болоһон хамтын заседанида хабаадагшад һануулба. Хэзээ нэгэтэ майн 25-най үдэрые демократиин ба олондо мэдээсэлгын үдэр гэжэ соносхохые дурадхаа һэн. Энээн тухай бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

Үнэхөөрөөшье, энэ үе соо Арадай депутадуудай гурбан съезд дээрэ долоон шухала хуули, Верховно Соведэй сессинүүд дээрэ 45 хуули баталагдан абтаа. Ехэ юумэн хэгдээ, гэбэшье нэн түрүүн эдэ шиидхэбэринүүдые гүйсэдхэн бэелүүлхэ талаар үшөө ехэ юумэн хэгдэхэ ёһотой.

Зүблэхэ зүйл тухай түрүүлэгшээр һуугша хэлэхэдээ, энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ 86 хүн хэбаадахые бэшүүлээ гэжэ мэдээсэбэ. Энээнтэй дашарамдуулан, правительствын элидхэлые зүбшэн хэлсэлгээ мүнөөдэр түгэсхэхэ гү, али сессиин хүдэлмэриие субботодо үргэлжэлүүлхэ гү гэһэн асуудал гараа. Депутадуудай һанал бодолнууд хубааржа, [illegible] комитедүүдтэ болон комиссинуудта хэлсэлгэ эмхидхэхые депутат **Б. В. Мирошин** дурадхаба. Эдэ материалнууд урдаа тээнь комитедүүд болон комиссинууд дээрэ зүбшэн хэлсэгдээгүй, зарим тодорхой асуудалнуудаар мэдээсэлнүүд үгы байна гэжэ тэрэ хэлээшэеэ үндэһэлөө. Правительствада арад зоной этигэл найдалаа баража байхадань, иимэ үргэн ехэ асуудалые шиидхэжэ болохогүй гэжэ тэрэ хэлээ. Үгэ хэлэһэн бусад хүнүүд иимэ хараа бодолыень дэмжэбэ.

Депутат **Д. Н. Кугультиновай** али бүхы юумэ хараада абажа хэлэһэн үгэнь зарим хүнүүдэй сэдьхэлые тэгшэлһэн байгаа. Мүнөө бүхы арад зон телевизор хаража байна гэжэ тэрэ хэлэбэ. Орон доторнай боложо байһан бүхы юумэнэй түлөө зүрхэ сэдьхэлээрээ һанаагаа зобожо байһыемнай бидэнэй зүбшэн хэлсэлгэ харуулха ёһотой. Хэрбээ эдэ бүхы асуудалнуудые үглөөдэр, нүгөөдэр гү, али жэл үнгэрһэн хойно зүбшэн хэлсэхээр хойшолуулаа гээшэ һаамнай, арад зон правительствада бэшэ, харин Верховно Соведтэ этигэл найдалаа баража байһанаа соносхохол. Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономико нэбтэрүүлхэ гү, али хуушанайнгаа хараа бодолоор үлэхэ гүбди гэһэн асуудалые бидэ мүнөөдэр шиидхэхэ ёһотойбди. Зүүн, баруун тээшээ «хэлбэлзэжэ» байнгүй, энэ асуудалые һаял хада шиидхэжэ эхилһэн правительствые тушаалһаань буулгахые дурадхаха болоно гүбди? Ушарынь гэбэл, шэнэ правительство дахинаа табан жэл соо энэ асуудалые шэнжэлхэ ушартай болохо бшуу. Мүнөө унжагайржа болохогүй.

«Ороной экономическа байдал ба гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын гол хараа бодолнууд» гэһэн правительствын элидхэлые зүбшэн хэлсэлгээ үргэлжэлүүлхые депутадууд шиидэбэ.

Ядаһан дээрэһээ сүлөөтэ дэлгүүртэ орохо болоһон ушарнай үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдтэ хабаадаха, бүтэмжэтэй һайн үрэ дүнгүүд түйлагдаха аабза гэжэ бултаниие найдуулха шухала гэжэ депутат **В. И. Лисицкий** хэлээд, энэ гол хараа бодолые бүтэмжэтэйгөөр, гүнзэгыгөөр хаража үзэлгын жэшээ харуулха ёһотой байһанаа мэдүүлээ. Ажахы эрхилэлгын хэрэгэй тогтууригүй болоод байха үедэ иимэ хүдэлмэри ябуулха гээшэ ямар удха шанартайб гэжэ судна бүтээлгын томо ехэ нэгэдэлэй экономическа албанай хүтэлбэрилэгшэ хэлэбэ.

Манай правительство ходо ходо гээгдэжэ, шухала шиидхэбэринүүдые баталан абана. Энэнь али бүхы талаар түйлай ехэ гарза хохидол ушаруулна гэжэ арадай депутат **В. С. Адвадзе** хэлэбэ. Найруулгаһаа эхилээд, гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономико гэһэн хараа бодол намда һэжэг түрүүлнэ. Экономико хадаа үзэл сурталай али бүхы хуушарһан баримтануудта огто хабаагүй байха ёһотой гэжэ тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлээ.

Энэ һанал бодолые хүгжөөхэдөө, Грузиһаа ерэһэн экономист иигэжэ мэдүүлбэ: «Хэды болотор арад зоной толгойе эрьюулхэ зонбибди?».

Заседаниин түгэсхэлдэ **Н. И. Рыжков** трибунада гараба. Энэ асуудал хадаа манай гүрэнэй арад зоной саашанхи ажабайдалда шухала удха шанартай асуудал болоно гэжэ тэрэ хэлээ.

Сессиин заседани майн 28-да, понедельнигтэ үргэлжэлүүлэгдэхэ байна.

(ТАСС).

...Р-эй БА ФРАНЦИИН ...ИДЕНТНҮҮДЭЙ УУЛЗАЛГА

... Президент М. С. ... болон Франциин ... Президент Ф. ... зэлжээтэ уулзалга ... Москвада боло... ...залга хоёр ороной ... Президентнүүдэй ... хабаатай үнэн зүр... ...өһоной оршон бай... ...рбэ. Дэлхэй дээрэ... ... гүнзэгы ехэ ху... ...дэй болоно бай... ... үргэн хөөрэлдөөн ...вет-француз дээдэ ... хүтэлбэрилэгшэдэй ...уудай ашаа үрэ ехэ... ...гтэс байһые улас... ...ба Европодохи бай... ...алтын темээр һа... ... хэлсэлгэ элир... ...лээ. ... дээдэ тушаалта ...шэдэй энэ жэлдэ ... байһан нииитэ Евро... ...ын тус түбиин түү... ...шата тухай һанал ... согсолхо, бүгэ... ...жатай шиидхэбэ... ...олохо арга олгохо ...ю найдажа байһа... ... Союзэй болон ... Президентнүүд мэ... Европодохи байдал ...рханиие нэгэдүүлхэ ...ай хэлсэхэдээ, бии байһан сэрэгэй-политическэ холбоонуудта ерээдүйн Германиин гүрэнэй ямар хабаатай байха тухай асуудалда онсо анхаралаа хандуулаа. НАТО-да нэгэдэмэл Германиин хабаадаха байһан ушарта СССР дургүйдэнэ. «Хүйтэн дайнай» жэлнүүдтэ зохёогдоһон стратеги мүнөө хүсэндөө байһаар. Иимэ шиидхэбэри маанадта таарахагүй сэрэгэй-стратегическэ байдал тогтоохо, манай аюулгүй байдалые хангалгын асуудалые шэнээр бодожо үзэхыемнай баадхаха байна гэжэ М. С. Горбачев тэмдэглээ.

Европодохи гүрэнүүдэй хилэнүүд дайнай һүүлэй ёһоор үлөөгдэхэ зэргэтэй. Нииитэ Европын зүблөөнэй үндэһөөр немец гүрэнэй нэгэдэлые бэелүүлхэ тухай асуудалнууд Германиин асуудалые гуримшуулгын гол зорилгонууд болохо гэжэ хоёр тала мэдүүлбэ.

Тэдэнэй хоорондо болоһон хөөрэлдөөнүүдэй дүнгүүдые Президентнүүд согсолходоо, Европын ба дэлхэйн хүгжэлтын гол шухала асуудалнуудаар, мүн бодото ябуулгануудта ямараар хандажа байдаг ушарта үгэеэ ойлгосохо талаар ехэ юумэ хэхэ зэргэтэйбди гэжэ онсолон зааба.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд

ХЭНИИНЬ ҺУНГАГДАХАБ?

Россиин Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд дээрэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын тушаалда кандидадуудаар дэбжүүлэгдэһэн найман хүндэ нэгэ һүни соо бодожо үзэхэ саг үгтэһэн байгаа. Майн 25-да Кремлиин Ехэ ордон соо үглөөнэй заседаниин эхилхын урда тээ энэ үндэр дээдэ тушаалда дэбжүүлэгдэһэн кандидадуудай туд бүхэн харюусалгатай шиидхэбэри абаха ушартай болобо. Тэмсэлээ үргэлжэлүүлхэ гээшэ гү, али үгы гү?

Кандидадууд хойно хойноһоо трибунада гаража, үгэ хэлэбэ. 20 минутын туршада программаа найруулаад, энээнэй һүүлээр асуудалнуудта харюусаха ушартай болоһон байгаа. Элдэб асуудалнууд табигдаба. «Гэр байра—2000» гэһэн программада ямараар хандана гээшэбта? Гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүртэ орохо правительствын программа ажалшадта тохёолдуулагдаһан бүхы бэрхэшээл түбэгүүдые усадхажа шадаха гээшэ гү? Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикын, атомай элшэ хүсэнэй асуудалнууд тухай. Кооперативууд тушаа ямар һанамжатай гээшэбта? Энэ тэрэ нютагай экономическа эрхэ ба уялгада ямараар хандадагбта? Хүдэлмэригүйшүүлэй бии болохо байһан тухай ямар бодолтойбта? РСФСР-тэ дулдыданги бэшэ байдалтай районууд байжа болохо гү? Тэряашадта газар дамжуулан үгэлгын ямар гуримые дурадхажа шадахабта?

Үгэ хэлэлгэнүүдэй үедэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ **А. В. Власов**, КПСС-эй Шэтын обкомой нэгэдэхи секретарь **Н. И. Мальков**, КПСС-эй Красноярска крайкомой секретарь **В. С. Соколов**, Карелиин АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **В. Н. Степанов** кандидатурануудаа болюулһан байгаа. Список алфавидай гуримаар үгтэнэ.

Үглөөнэй заседаниин түгэсхэлдэ депутадуудай кандидатурануудые зүбшэн хэлсэхые бэлдэжэ байхадань, хүдэлмэриин гуримай ёһоор майн 25-най үглөөгүүр бүридхэлдэ абтаһан иимэ депутадай бүлэгүүд байгуулагдаба гэжэ съездын секретариат мэдээсээ.

Үдэшын заседаниин эхиндэ үшөө нэгэ хүлеэгдээгүй ушар болобо. Алтайн хизаарай гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ **Ю. И. Жильцов** РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын тушаалда саашанхи тэмсэлһээ арсажа байһан тухайдаа мэдүүлбэ. Тиигэжэ Барилга ба архитектурын асуудалнуудай талаар СССР-эй Верховно Соведэй комитедэй түрүүлэгшэ **Б. Н. Ельцин**, Казаниин авиационно институдай ахалагша багша **В. И. Морокин**, Арадай депутадуудай Краснодарай хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ **И. К. Полозков** энэ үндэр дээдэ тушаалда кандидадуудай списогто үлөөгдэбэ.

Удаань съезд дэбжүүлэгдэһэн кандидатуранuудые зүбшэн хэлсэжэ захалба. **В. Цой, И. С. Савченко, И. А. Безруков, В. И. Севастьянов, Ю. Карапец, Н. А. Сивова, Л. Г. Ясенков** болон бусад депутадууд энэ асуудалаар үгэ хэлэхэдээ, Россиин парламентын ерээдүйн түрүүлэгшэ ямар байха ёһотойб гэжэ һанамжануудаа хэлэхэ зуураа, тэдэнэй программые, хубиинь шэнжэ шанарые али бүхы талаһаань дэмжэһэн, эдэнэй хэн нэгыень дэмжэһэн тухайдаа мэдүүлһэн байгаа. Хоёр жэлэй үнгэрхэдэ, энэ съезд дээрэ хэр зүбөөр шэлэһэнээ сэгнэжэ үзэхын тула Бүхэроссиин референдум үнгэргэхэ гэһэн дурадхал соностобо.

Б. Н. Ельцинэй, В. И. Морокиной, И. К. Полозковой кандидатуранууд съездын шиидхэбэреэр нюусаар дуугаа үгэлгын бюллетеньнүүдтэ оруулагдаа.

Удаань завһарлалга соносхогдожо, тэрэнэй үедэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Л. И. Абалкинтай уулзалга болобо.

Үдэрэй түгэсхэлдэ депутадууд нюусаар дуугаа үгэлгэдэ хабаадахын тула уригдаһан байгаа. Тоололгын комиссиин протоколые съездын баталһанай һүүлээр тэрэнэй үрэ дүнгүүд соносхогдохо.

Ороной гүрэнэй ба политическэ хүтэлбэриин гэшүүд съездэ хабаадаһан байгаа.

Съезд хүдэлмэреэ майн 26-да үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

...АСТНОЙ ПАРТИЙНА ОРГАНИЗАЦИИН НЭГЭ МАНДАДТАЙ ҺУНГУУЛИИН ОКРУГУУДТА КПСС-эй XXVIII ...ДЫН ДЕЛЕГАДУУДЫЕ ДАХИНАА ҺУНГАХА ТАЛААР 1990 ОНОЙ МАЙН 23-да БОЛОҺОН ҺУНГАЛТЫН ДҮНГҮҮД ТУХАЙ

МЭДЭЭСЭЛ

... XXVIII съездын де... ...е дахинаа һунгалтын ...ай окружной һун... ...комиссинуудай про... ...е хаража үзөөд, де... ...е һунгалта партийна ... юһэн округуудта ... гээд КПСС-эй ...ездын делегадуудай ...үнгэргэхэ талаар об... партийна организа... ...комисси мэдээсэбэ. ... делегадуудые һунга... ...дахинаа дуугаа үгэл... партийна эхин (эхин ... эрхэтэй цехоэ) организацинуудта үнгэргэгдөө. Дуугаа үгэлгэдэ 27663 КПСС-эй гэшүүн хабаадаа гэхэ гү, али бүридэлдэ байһан гэшүүдэй 80,4 процентнь болоно.

Партийна һунгуулиин юһэн округой наймандань КПСС-эй XXVIII съездын делегадууд һунгагдаа гэбэл:

1. Һунгуулиин Октябрьска 3-дахи округ—**Бороноев** Афанасий Борисович, Н. А. Семашкын нэрэмжэтэ республиканска больницын хүүгэдэй лор отделениие даагша.
2. Һунгуулиин Советскэ 4-дэхи округ—**Кушнарев** Владимир Матвеевич, Улаан-Үдын судна бүтээлгын заводой электро-гагнуурша.
3. Һунгуулиин Мухар-Шэбэрэй 6-дахи округ—**Разуваев** Амос Климович, Бэшүүрэй районой Бэшүүрэй совхозой директор.
4. Һунгуулиин Загарайн 9-дэхи округ—**Булдаев** Владимир Романович, КПСС-эй Загарайн райкомой нэгэдэхи секретарь.
5. Һунгуулиин Кабанскын 11-дэхи округ—**Чебатков** Николай Алексеевич, ВСЖД-гэй электрын элшэ хүсөөр хангадаг Мысовая станциин начальник.
6. Һунгуулиин Баргажанай 12-дохи округ — **Алексеев** Юрий Игнатьевич, КПСС-эй Хурамхаанай райкомой нэгэдэхи секретарь.
7. Һунгуулиин Хориин 13-дахи округ—**Цыбикжапова** Лидия Доржаевна, Яруунын районой «Коммунизм» колхозой түрүүлэгшэ.
8. Һунгуулиин Северобайкальскын 14-дэхи округ—**Малинников** Алексей Павлович, «Нижнеангарсктрансстрой» трестын 694-дэхи СМП-гэй начальник.

Һунгуулиин нииитэ-городской 5-дахи округто дахинаа дуугаа үгэлгын дүнгөөр депутадта кандидадуудай нэгэниинышье хэрэгтэй дуу абажа шадаагүй гэхэ гү, али дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан КПСС-эй гэшүүдэй хахадайнь дуу абажа шадаагүй.

Иигэжэ КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудые һунгаха гуримтай зохилдуулан, энэ сүлөө мандадта делегадые областной партийна конференци һунгаха болобо.

КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудай һунгалта үнгэргэхэ областной партийна организациин комисси.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРБАН ХОЁРДОХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ НЭГЭДЭХИ СЕССИИН ХҮДЭЛМЭРИИН ҮРГЭЛЖЭЛЭЛ ТУХАЙ

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседани байгша оной майн 29-дэ, Соведүүдэй байшангай конференц-зал соо үглөөнэй 10 сагта эхилхэ.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ АНХАРАЛДА

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседанида ерэһэн Буряадай АССР-эй арадай депутадууд Соведүүдэй байшангай 3-дахи дабхарай 425-дахи кабинет соо бүридхэлдэ абтаха.

Сессиин нээгдэхэ үдэр, майн 29-дэ, Соведүүдэй байшангай конференц-залай фойе соо үглөөнэй 8 сагһаа бүридхэлдэ абтаха.

ОРОНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКА БАЙДАЛ БА ГУРИМШУУЛАГДАДАГ СҮЛӨӨТЭ ДЭЛГҮҮРЭЙ ЭКОНОМИКОДО ОРОЛГЫН ГОЛ ХАРАА БОДОЛНУУД

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

приятинуудай абаhан үйлэдбэриин программанууд гүрэнэй түсэбөөр хараалагдаhанhаа 27 миллиард түхэригөөр бага байна. Тиихэдэ эдэнэй 80 гаран процентнь республиканска мэдэлэй предприятинуудта хүртэнэ.

Экономико болон политика хоорондоо таhаршагүй холбоотой. hүүлэй hарануудта арадай ажахые хүгжөөлгын дүнгүүд энээниие найдамтайгаар батална — политическэ тогтууригүй байдал экономикодо ехээр нүлөөлнэ. Нацинууд хоорондын хёмороо зүришэлдөөнүүдhээ, буhалгаануудhаа, түбтэ табигдаhан эрид шууд эрилтэнүүдhээ оромнай горитой ехэ гарза хохидолдо ороно.

Нёдондо жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, үнгэрhэн дүрбэн hарын хугасаа соо Азербайджанай ССР-тэ —18, Армениин ССР-тэ —9, Грузиин ССР-тэ промышленна продукци үйлэдбэрилгэ 8 процентээр хороhон байна. Хэлсээтэ уялгануудай ёhоор эдэ республиканудай промышленна предприятинууд бүхы орон дотороо 868 миллион түхэригөөр дутуу продукци эльгээhэн байгаа. Энэнь бүхы орон дотор дутуугаар эльгээгдэhэн продукциин ниитэ хэмжээнэй 28 процентнь болоно. Таджигай ССР-тэ промышленна үйлэдбэри 4 шахуу процентээр хороогдоо, Прибалтикын республиканудта продукци гаргалга мүн лэ доошолбо.

Январьhаа апрель хүрэтэр нацинууд хоорондын хёмороо зүришэлдөөнүүдhээ, буhалгаануудhаа уламжалан, 9,5 миллион хүн үдэрэй туршада ажалдаа гараагүй болоно. Тиихэдэ энэ шалтагаанаар нёдондо жэлдэ бүхы 7 миллион хүн үдэрэй туршада ажалhаа hамшаа hэн.

Дотоодын элдэб янзын бэрхэшээл түбэгүүд экономическа байдалые hайжаруулнагүй. Нютагууд хоорондын, республиканууд хоорондын харилсаа холбооной харгы замуудта тохёолдуулагдаhан бэрхэшээл түбэгүүд эндэ хангалтагүйгөөр нүлөөлнэ. Эдэ бүгэдэ эд хэрэглэлгын дэлгүүртэ, мүн үйлэдбэриин hалбарида тэнсүүригүй байhыень улам хурсаар харуулна. Теэд предприятинуудай тоосоонуудта мүнгэнэй дээшэлхэдэ, харин материальна нөөсэнүүдэй огто ургахагүйдэ, ондоо юумэн хаанаhаа болохоб даа. Солхообой сэнгэй буурахадань, предприятинуудай хоорондохи боро бодолоор андалдан абалгые хүгжөөhэн байна. Тиихэдэнь зарим республиканууд болон областьнуудай хүтэлбэрилэгшэд иимэ юумэ hайшаадаг болонхой.

Эд бараа хубаарилгын хангалтагүй түхэл шэнжэнүүд үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэжэ байна. Тусхайлбал, предприятинуудта үнгэргэгдэhэн худалдаа наймаан олохон ушарта магазинуудай тагуудые хооhолно.

Ой ухаанда орошогүй зүйлнүүдэй үшөө нэгэ ушарта анхаралаа хандуулангүй байжа шадахагүйб. Ажалша коллективүүдэй, нютагай зургаануудай эрхэнүүдые үргэдхэжэ байнабди. Дулдыданги бэшэ байдалай дээшэлхэ бүринь бэеэ дааhан байдал ехэ болохо гэжэ hанахаар. Бодото дээрээ тад ондоо юумэн болоно. Түбтэ эрилтэнүүд үргэнөөр дээшэлнэ. Предприятинууд, нютагууд, заримдаа бүхэли hалбаринууд социальна асуудалнуудые хойшолуулашагүйгөөр шиидхэхэ, нөөсэнүүдээр хангаха, капитальна hомололгонуудые нэмэжэ хэхэ эрилтэнүүдые правительствада баадхана.

Тиихэдэ гол түлэб энэ ушар эрид шанга эрилтэтэйгээр, буhалгаануудые хэхэ заналтатайгаар бэелүүлэгдэдэг байна. Хэрбээ үдэрhөө үдэртэ эрилтэнүүдэй хойно хойноhоо табигдаха болоо гээшэ hаань, правительство ашаг үрэ ехэтэйгээр хүдэлжэ шадаха гээшэ гү?— гэжэ асуухаар байна. Ороной арга боломжонуудые бодотоор сэгнэхэ манай али бүхы уряанууд арад зоной аша туhые ойлгохо, тэдэнэй үндэhэн эрилтэнүүдые бэелүүлхые дурагүйдэжэ байhыень харуулна бшуу. Буhалгаан хадаа эгээл hүүлшын арга болоно гэжэ ойлгоноб. Зарим нэгэн али бүхы юумэнэй захыень хаража шадахаяа болёо хэбэртэй: буhалгаанууд тухай хуули хаа хаанагүй шахуу хазагайруулагдана.

Буhалгаануудые үнгэргэлгэhөө арсаха, тохёолдоhон орёо шухала асуудалнуудые шиидхэхын тула ондоо эрхэ нүхэсэлнүүдые мэдэрхэ, эгээл хэтэрмэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэгүй гэhэн уряатайгаар бүхы ажалшадта хандахыень правительство СССР-эй Верховно Соведые уряна. Хэрбээ бодото дээрээ ондоо юумэ бэелүүлхын аргагүй hаань, хүсэндөө байhан хуулиие хэлбэришэгүйгөөр сахиха шухала.

Нүхэдүүд! Орон доторнай орёо хурса ямар олон социальна асуудалнуудай бии байhыень бидэ бултадаа мэдэнэбди. Эдэ бүгэдые шадаал hаа түргөөр шиидхэхые хэн дурагүйдэхэ гээшэб! Манай арадай ажахын ашаг үрэ ехэтэйгээр хүдэлөө гээшэ hаань, бидэ тон ехэ юумэ бэелүүлжэ шадахабди. Зүгөөр хүсэлэн хүсэлэнгөөрөө юм ааб даа. Теэд бодото байдалhаа холодохогүй ха юмши. Ойрын табан жэлэй туршада дурадхагдаhан социальна хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхын тула түбэй hомололгонуудhаа 117 миллиард түхэриг гаргашалагдаха байна гэжэ тоологдоо. Бодото дээрээ бидэ юутэйбибди. Байгша ондо эдэ зорилгонуудта гаргашануудые баталhан Верховно Совет 13,4 миллиард түхэригэй хэмжээтэйгээр тэрэниие сэгнэhэн байгаа. Ондоогоор хэлэбэл, энэ программые гүйсэд бэелүүлхын тула маанадта арба шахуу жэл хэрэгтэй болохо.

Хэрбээ түбhөө хэгдэhэн hомололгонуудай ашаар бэелүүлэгдэхэ иимэрхүү программануудые шүүмжэлхы ёhоор, гүнзэгыгөөр бодожо үзэбэлнай, иимэ асуудал ээлүүдгүй табигдаха байна: Бидэ урданайнгаа алдууе дахинаа дабтанагүй аабзабди? Эдэнэй удхань юун болодог байгааб гэхэдэ, экономикын бодото арга боломжонуудые хараада абангүй, урагшаа гарадаг hэмди. Тобшолбол, үри шэрэтэйгээр ажаhуулгаhаа яашье сүлөөржэ шадахагүй байнабди.

hүүлшынхинь. Ажалай, хэлсээнэй, мүнгэн hангай жаяг журамай доошололго, партнернуудай аша туhые тоогоогүй ябадал — эдэ бүгэдэ арадай ажахые тэнсүүригүй болгоhон эгээл ехэ ушар шалтагаанууд гээшэ. Митингнүүдые хэлгын демократиин эрхэ байдалда экономико жэгдэ hайнаар хүдэлжэ, хүгжөөгдэжэ шадахагүй байна. Тэрэ өөрын ёhо гуримуудтай. Тодо нарин, эрид шанга байха, хүтэлбэрилэгшын харюусалгые хододоо дээшэлүүлхэ гэhэн зорилгонууд табигдана. Энээнтэй дашарамдуулан, зохихо хуули шадаал hаа, түргөөр баталан абахыень СССР-эй Верховно Соведые гуйнабди.

СССР-эй Верховно Соведэй баталhан түсэбые бэелүүлхын, экономикоёо тогтууритай болгохын тула СССР-эй правительство али бүхы хэмжээнүүдые абаха ёhотой гэжэ хэлэгдэhэн юумэнэй дүнгүүдые согсолходоо, үшөө дахин тэмдэглэхые хүсэнэб.

Гэхэтэй хамта арадай ажахыда тохёолдодог хангалтагүй байдалай гүнзэгы ехэ ушар шалтагаануудые усадхан зайсуулхын тула энэмнай тоншье хангалтагүй байна. Тэрэниие бэрхэшээл түбэгүүдhээ гаргахын, оронойнгоо социально-экономическа хүгжэлтые хурдадхахын, совет хүнүүдэй hуудал байдалые hайжаруулхын тула гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо шууд сэхээр орохо шухала.

ГУРИМШУУЛАГДАДАГ СҮЛӨӨТЭ ДЭЛГҮҮРЭЙ ЭКОНОМИКОДО ОРОЛГЫН ЮРЭНХЫ ДҮРИМҮҮД БА ТОХЁОЛДОХОДОО БОЛОХО ХОЙШОЛОНГУУД

Нүхэдүүд!

Зонхилон хубаарилгын гуримые усадхажа, ажахы эрхилэлгын тад ондоо гурим болохо дэлгүүртэ орохо шухала байhан тухай тобшолол 1987 ондо хэгдээ hэн. Экономико гуримшуулгын правительственнэ программа соо, СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын шиидхэбэринүүд соо энээн тухай тодо хурсаар хэлэгдээ hэн.

Иимэ хандасые буруушаадаг хүнүүдэй манайда бии байhаниинь элитэ. Общество дотор арсалдаанууд үргэлжэлhөөр. Правительство али бүхы вариантнуудые тон наринаар шэнжэлээ гэжэ хэлэхэ ёhотойб. Гэбэшье бүхы юумэ тэнсүүрилэн шүүжэ үзөөд, эдэ бүгэдэ хуушанай онол аргануудта тэхэрюулэн бусаахагүй байна гэжэ ойлгонобди. Бидэ харгы замаа шэлээбди: сүлөөтэ дэлгүүр тээшэ дабшаха хэрэгтэй.

Энээниие хайшан гэжэ бэелүүлэлтэйб гэhэн гол асуудал мүнөө бидэнэй анхаралда табигдана. Дамжан оролгын үеые эгээл hайнаар яажа гаталан дабаха гээшэб, ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримай үндэhөөр богонихон болзор соо үйлэдбэриин хэмжээе, тэрэнэй ашаг үрые дээшэлүүлхын тула юу хэлтэйб? Бүхы орёо хүшэр юумэниинь юуб гэбэл, сүлөөтэ дэлгүүрэй харилсаануудта орходоо, ажахын харилсаа холбооe эбдэжэ болохогүй, тохёолдоходоо магадгүй хэрэгүүдэй хойшолонгуудhаа хүн зониие хамгаалха шухала. Эдэ бүгэдые уридшалан хараха уялгатайбди.

Юрэнхы дээрээ зорилгомнай иимэ байна. Энэмнай айхабтар орёо хүшэр, нэгэ аргаар шиидхэхын аргагүй зорилго гээшэ. Теэд маанадта иимэл үе саг тудаа: мүнөөнэй ажабайдалда юрын шиидхэбэринүүд үгы юм.

Сүлөөтэ дэлгүүрэй hайнаар, аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, бидэнэй хараалhан үрэ дүнгүүдые үгэжэ эхилхын тула ехэ юумэ уридшалан хараада абаха ёhотойбди. Гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүртэ орохын тула ямар эрхэ байдал байгуулагдаха ёhотойб? Энэ асуудалда харюунуудые иимээр найруулан тодорхойлжо болоно.

Нэгэдэхинь. Эд бараа сүлөөтэйгөөр үйлэдбэрилэгшэд болохо предприятинуудай дулдыданги бэшэ байлгые, экономическа харюусалгые хангаха. Тэдэнэй эдэбхи үүсхэлые, шуран бэрхэ байлгые хараада абажа, зөөриин шэнэ харилсаануудта түшэглэhэнэй ашаар энээниие түйлэжэ болоно. Сэхыень хэлэхэдэ, эдэ бүгэдые амжалтатайгаар бэелүүлхын тула удаан саг соо оролдожо байнабди.

Хоёрдохинь. Эрилтэ болон дурадхалнуудай хубилалтада тодо наринаар харюусаха юумэнэй сэнгүүдые тогтоолгын гурим тогтоохо шухала. Мүнөө бидэ экономическа бодото бүхы хуули ёhонуудта зүрюу харша юумэнэй сэнгүүдые тогтоолгын дээрэhээ табигдаhан гуримтай гээшэбди. Энэнь дэлгүүрэй ашаг үрэ ба эд бараагаар хангалга бэшэ, харин гаргашануудай ургалта урмашуулагдадаг байна.

Гурбадахинь. Үрдилдөө мүрысөөн агаар шэнги хэрэгтэй. Тэрэ дутуу дунданудые, сэнгүүдые доошолуулха, эд бараагаар хүн зоной эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангалгые урмашуулха, техническэ шэнэ зүйлнүүдые дары нэбтэрүүлхыень продукци үйлэдбэрилэгшые баадхаха арга олгоhон үрдилдөөн, мүрысөөн хэрэгтэй. Олон жэлэй туршада ямар бэ даа юумэ үйлэдбэрилэн гаргаха талаар тусхай шэглэлтэй байhанhаа уламжалан, үйлэдбэрэз хангалтагүй муугаар хүгжөөhэн байнабди. Эдэ бүгэдэнhөө уламжалан, үйлэдбэри дээрэ али бүхы продукци гаргаха талаар үрдилдөө мүрысөөн үнгэргэгдэдэггүй шахуу юм.

Саашань. Үйлэдбэриин байгууламжын — арадай ажахын үндэhэ hуури түлэхэ аргатай эрилтэ хэрэглэмжэнүүдтэ тааралдаха, тэрэнэй али бүхы хубилалтануудта дары харюу үгэхэ ёhотой. Айхабтар ехэ хэмжээнэй түлишэ, металл, бусад түхэлэй түүхэй эдүүдые, материалнуудые олзоборилбошье, үйлэдбэрилбэшье, болбосоруулгын промышленностьда тэдэниие тон хангалтагүйгөөр хэрэглэнэбди. Хэрэглэмжын эд бараагүй, хүн зониие хангаха талаар юумэнэй дуталдажа байгаашье hаань, эдэ бүгэдые хейхарамжагүй hаланаар хэрэглэнэбди. Эсэсэй эсэстэ арадай ажахы хододоо хүшэр хүндэ байдалда ородог, мүнгөөр дуталдадаг байха юм. Юундэб гэхэдэ, иимэ эрхэ байдалда хүн зоной ашаг олзые тэдэниие эд бараагаар хангалтатай жэгдэрүүлхын аргагүй.

Үшөө нэгэ ушарта анхаралаа хандуулха шухала. Сүлөөтэ дэлгүүр экономикые материально-мүнгэн hангай талаар найдамтай hайнаар хангаха, мүнгэнэй системые тогтууритай болгохо эрилтэ табина. Манайда гүрэнэй бюджет ехээр дуталдана, эд бараанай нөөсэнүүдэй бага байхадань, хүн зоной гарта мүнгэн ехэ байна бшуу.

Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикын үедэ, илангаяа дамжан оролгын үедэ, хүнүүдэй ажабайдалай эрид шууд хубилха үедэ хүн зониие социальна байдалайнь талаhаа дэмжэлгын ашаг үрэ ехэтэй гурим шухала хэрэгтэй гэжэ би нэгэнтэ бэшэ хэлээ hэм. Нэн түрүүн юумэнэй сэнгүүдэй хүндэрэлгэhөө, саг зуурын туршада ажалгүй бололгоhоо, саарhан мүнгэнэй үнын уналгаhаа хүнүүдые хамгаалгын түхэл шэнжэнүүдые, онол аргануудые хараада абанаб. Эдэ асуудалнуудта правительство гол анхаралаа хандуулна.

Эсэстээ гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономико хуулиин талаhаа найдамтайгаар хамгаалагдаха зэргэтэй. Хэрбээ ажал ябуулгадаа элдэб янзын шухала хэрэгтэй хуулинуудта, бусад нормативна актнуудта түшэглэбэл, гүрэнэй засаг гуримшуулгын үүргэ, уялганудаа ашаг үрэ ехэтэйгээр бэелүүлжэ шадаха байна. Илангаяа шухала юумэниинь юуб гэбэл, эдэнэр бултадаа хэлбэришэгүйгөөр сахигдаха ёhотой. Общество хуули ёhонуудта тон хүндэтэйгөөр хандаха байдал байгуулха зэргэтэй. Мүнөө энэ ушар маанадта ехээр дуталдана.

Бодото дээрээ тэдэниие хайшан гэжэ бэелүүлхэб, ямар шатануудые гаталан дабахаб? — гэhэн асуудалнууд тодорхойлогдохо зэргэтэй.

Сүлөөтэ дэлгүүрые байгуулгын элдэб харгы замуудые правительство шэнжэлээ. Эндэ орёо хурса үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд болоhон, элдэб хараа бодолнууд, hанамжанууд хэлэгдэhэн байгаа.

Жэшээнь, бүхы сэнгүүдые сүлөө болгожо, ажал ябуулагшадта бүрин эрхэ сүлөө олгохые зарим экономистнууд дурадхана. Хэрбээ энээниие зүбшөөбэл, үйлэдбэриин манай байгууламжада, мүнгэнэй ажахын ямар байдалтай байhан ушарта бүхы сэнгүүд хэмжээлэшэгүй ехээр дээшэлхэ байна гэжэ ойлгожо ядахаар бэшэ ааб даа. Энээнэй hүүлээр салин хүлhэ болон бусад мүнгэн ашаг олзо заабол дээшэлүүлхэ ушартай болохобди. Тиигэжэ үйлэдбэри болон нөөсэлгэнүүдые дээшэлүүлхэгүй, харин тэдэниие бүри хангалтагүй болгохо үйлэ хэрэгүүд hүжэрөөгдэхэдөө магадгүй. Тиигэжэ байгууламжын хубилган шэнэдхэлгэ бэрхэшээл түбэгтэ орохо бшуу. Үйлэ хэрэгүүдэй иимэ эрьелтэдэ огто бэлэн бэшэ байhан хүнүүдтэ мүн лэ ехэ бэрхэшээл түбэгүүд дуталдаха юм. Гүрэн түрэмнэй тэдэнэртэ туhаламжа үзүүлхээр мүн лэ бэлэн бэшэ. Тиимэhээ иимэ эрхэ байдалда саарhан мүнгэнэй үнэ яаха аргагүйгөөр унаха юм. Ушар иимэhээ энээниие бидэ буруушааhан байгаабди.

Саарhан мүнгэнэй үнын уналгые зогсоожо болохогүй юм гү?— гэжэ маанадhаа асууна. Болохоньшье болохо юм бээ. Зүгөөр энэ зорилго хоёр гол замаар шиидхэгдэхэ ёhотой. Мүнгэнэй эрьесые хизаарлаха гү, али эд бараанай дэлгүүрhээ тэрэниие холодуулха талаар шэглүүлэгдэhэн мүнгэн hангай-экономическа хэмжээнүүд эдэнэй түрүүшын зам мүн.

Хоёрдохи замынь тогтууритай сэнгүүдые баалалтаар барижа байлгын гү, али гүрэнэй зүгhөө тэдэниие гуримшуулгада үндэhэлдэг захиргаанай зам болоно. Тиихэдэ продукциин бүхы хэмжээнэй, тэрэниие түбhөө хубаарилгын талаар гүрэнэй захилнуудые предприятинуудта хүргэхэ ябадал сахигдаха байна.

Эдэ онол аргануудай туд бүхэниие хэрэглэлгэ өөрын hайн ба муу талануудтай юм. Сүлөөтэ дэлгүүрые байгуулхын, богони болзор соо экономико хүгжөөхын тула эгээл hайн эрхэ байдал байгуулагшадта эдэ мүнгэн hангай-экономическа хэмжээнүүд таарамжатай. Гэбэшье тэдэ нэгэн доро, илангаяа түрүүшын шатада, тон орёо хурса байха ёhотой. Имагтал тиигээд байбал, хараалагдаhан ашаг үрэ абтаха аргатай. Гэбэшье эдэ бүгэдын хойшолонгууд хүнүүдтэ хүшэр бэрхэшээлтэй юм. Өөhэдөөшье бодоод үзэгты: Мүнгэ зөөриин эрид хизаарлагдахада, продукци худалдалга бэрхэшээл түбэгтэ орохо, тиихэдэнь олон предприятинууд үгыржэ, богонихон болзор соо олон тоото хүдэлмэрилэгшэд ажалгүй болохо байна. Тэдэниие дары түргөөр ажалда оруулхын аргагүй болохо. Барилгануудай ехэнхи хубиие зогсоохо ушартай болохо байнабди. Олон ажахын холбоонуудай таhалдуулагдахада, үйлэдбэри нилээд доошолжо, эсэстээ эд бараа хэрэглэлгын хэмжээн бага болохоор хүлеэгдэнэ. Энэ ушарта мүнгэн hангай эрид шууд хизаарлагдаhанhаа уламжалан, хүн зониие социальна талаарнь дэмжэлгэ ёhотой хэмжээндэ лаб хангагдахагүй юм.

Мүнөө сагта шоково терапи гээд нэрлэгдэдэг юумэндэ дүтэрхы энэ арга таарамжагүй байна гээд бидэнэр тооложо гаргаабди.

Мүнгэнэй үнэгүйдэлгые сэнгүүдэй хойноhоо гүрэнэй хиналта хэжэ тогтооходо дээрэ байна. Үгы гэбэл, захиргаанай талаhаа үйлэдбэриие гуримшуулгын болон продукциин зарим хубиие хубаарилгын аргаар энэ хиналта хэгдэнэ гээшэ. Тэрэл зуура захиргаанай хэмжээнүүдые дан үргэнөөр хэрэглэхэдэ, арадай ажахын материально-финансова тааралдалые түйлахада, юумэнэй хомор байлгые усадхахада, балай нүлөөлдэггүй байха юм. Эдэ хэмжээнүүдэй гол дутуу дунда юун болоноб гэхэдэ, эд бараанай-мүнгэнэй харилсаануудай нүлөөе горитойгоор хизаарлалга мүн. Тиигэжэ дэлгүүрэй бүрилдэхэ болон экономикын уналгаhаа гараха хаhа саг горитойгоор ута болоно.

Эдэ бүгэдэhөө уламжалан, үшөө нэгэ шухала юумэндэ, сагта танай анхарал хандуулха hанаатай байнаб. Бидэнэр бултадаа хубилалтанууд түргэнөөр болоhой гэжэ хүсэнэбди. Гэбэшье эд зөөри эдлэлгын болон хэрэг эрхилэлгын олон ондоо түхэл маягуудай хүгжэлтэ, үйлэдбэриие байгуулгын талаhаа хубилган шэнэдхэлгэ, hалбаринуудай хоорондо ажалай нөөсэнүүдые шэнээр хубаарилга, хубилжа байhан эрхэ байдалда ажалда болон ажабайдалда хүнүүдэй хандалга өөрын дабшасатай юм. Тиимэhээ эдэ бүгэдые хэмhээ ехээр яаруулhанай хэрэггүй. Юуб гэхэдэ, гээлтэнүүд дан ехэ байхаяа hанаха. Харин ямаршье үндэhэгүй яаралай ямар сэнтэй байhаниие бидэнэр hайнаар мэдэнэбди. Юуб гэхэдэ, манай ороной арадууд энээнэй түлөө ехэ сэн түлэhэн байна ха юм. Тиимэл хадань, минии hанахада, манай урда табигдаад байhан зорилгонуудые бодото ажабайдалhаа үндэhэтэйгөөр сэгнэн хараха, тэдэниие бэелүүлгын замуудые тодоруулха хэрэгтэй.

Өөр соогоо финансово-экономическа болон захиргаанай онол аргануудые тааралдуулан шэнгээhэн гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгые эгээл таарамжатай арга гэжэ дээрэ дурсагдаhан hанамжануудые хараада абан, правительство тоолоно. Залан шуудаар, алхам алхамаар гүрэнэй экономикодо сэхэ нүлөөлэлгын хэмжээе бага болгохо, дэлгүүрэй харилсаануудые үргэдхэхэ гээшэ энэ хэрэгэй гол удхань болоно. Иимэл аргаар мүнгэнэй сэнгэй уналгые хиналта дороhоо алдахагүй, үйлэдбэриин хэмжээнэй горитойгоор уналгые hэргылхэ болон арад зоной ажаhуудалай хэмжээнэй бага бололгые зайсуулха арга олдохо байна.

Материально-финансова тэнсүүриие улам hайжаруулгаhаа, саарhан мүнгэнэй хэмжээе хизаарлажа, түхэригөө бэхижүүлгэhээ эндэ эхилхэ хэрэгтэй. Манай саашадаа урагшаа дабшалтын гол эрхэ нүхэсэлнүүд энэ болоно. Эдэ бүгэдэhөө уламжалан, бюджедэй гаргашын олзоhоо ехэ байлгые хороохо, налогой байгууламжые ашаг үрэ ехэтэй болгохо банкын процентын хэмжээе дээшэлүүлхэ болон үнэ сэнгэй бии бололгын реформо бэелүүлхэ талаар ехэ-ехэ хэмжээнүүдые абаха шухала байhан элирнэ.

Эдэ бүгэдые бэелүүлхэдээ, эрид шууд байха хэрэгтэй. Экономическа үнэн зүб байдалай эрилтэнүүдэй хэды шэнээн шэрүүн байhаниие мүнөөдэршье зариман ойлгоогүй зандаа. Правительствоhаа шадаал hаа ехэ хүнгэлэлтэнүүдые болон мүнгэн туhаламжа абаад, тэрэл зуура бага налог түлэхэ ябадал хангаха эрмэлзэлэ эрэлхэг зоригтой ябадал гээд сэгнэдэг зон дайралдаа ха юм. Тиигэбэ яабашье юумэн эльбэ жадхын хүсөөр бүтэдэггүй. Социальна түлбэринүүдэй болон хүнгэлэлтэнүүдэй ехэ байха бүринь, гүрэнэй бюджедhээ ороhон мүнгэнэй хэмжээн ехэ байна, тиигэжэ налогуудшье дээшэлнэ.

Өөhэдhөөнь дулдыдаагүй шалтагаануудhаа хохидожо болохо байhан предприятинуудта түрүүшэгээр туhалха хэрэгтэй гээд бидэнэр ойлгонобди. Хүнүүдэй социальна талаhаа хамгаалагданхай байлгань үндэр хэмжээндэ байха ёhотой. Эдэ хэмжээнүүд өөрын ондоо баhа нэгэ талатай: туhаламжын хэмжээе дээшэлүүлхэдээ, материально-финансова талаhаа тон дүүрэнээр тааралдуулха арга боломжые улам саашань болгонобди. Тиимэhээ «алтан дунда зэргые» бэдэрхэ хэрэгтэй болоно.

Тон шухала зүйлэй продукцида гүрэнэй хубилдаггүй сэнгүүдые нэн түрүүн бата болгохо хэрэгтэй. Урданайхиhаа бага хэмжээтэй гүрэнэй захилнуудые үгэхэ, продукци тушаалгые хуулита болгохо баатай болонобди. Саашадаа тааралдалай hайжархада болон дэлгүүрэй харилсаануудай хүгжэхэдэ, эдэ бүхы хизаарлалтанууд бага сагаар үгы болгогдожо эхилхэ юм.

Гуримшуулагдадаг дэлгүүртэ шэлжэн оролгын правительствын дурадхаhан аргын гол заабаринууд иимэ байна. Энэ шэлжэн оролгые хэдэн шата болгон бэелүүлхэ гээд хараалагдана.

Байгша оной hүүл болотор үргэлжэлхэ бэлэдхэлгын шатада дэлгүүрэй экономикын хуулита үндэhэ hууринуудые бүрилдүүлхэ талаар хүдэлмэри түгэсхэхэ, шухала хэрэгтэй хуулита актнуудые баталан абаха болон хүсэндэнь оруулха хэрэгтэй. Үнэ сэнгэй бии бололгын реформо бэелүүлгые бэлдэхэ, арад зониие дэмжэлгын социальна системые нэбтэрүүлгэтэй холбоотой методическа болон эмхидхэлэй бүхы асуудалнуудые шиидхэхэ шухала.

Удаадахи шатадань (1991—1992 онууд) дэлгүүр тээшэ айхабтар ехэ алхам болохо бүлэг хэмжээнүүдые бэелүүлхэ болонобди. Үнэ сэнгэй бии бололгын реформо, социальна дэмжэлгын болон налог түлүүлэлгын системэ нэбтэрүүлгэ, урьhаламжын реформо эдэ хэмжээнүүдэй дунда байна. Дэлгүүрэй харилсаануудай саашанхи хүгжэлтын тон шухала үндэhэ hууринуудые эдэ бүгэдэ бии болгохо ёhотой.

Энэ шата дээрэ зөөри эдлэлгын олон ондоо түхэл маягуудай хүгжэлтэ, хэрэг эрхилэлгые дэмжэлгэ таарамжатай финансово-урьhаламжын политика бэелүүлгэтэй хамта үйлэдбэриин байгууламжада хубилалтануудые түйлалга хэрэглэмжын дэлгүүр дээрэхи байдалые эрид шуудаар hайжаруулхада нүлөөлхэ ёhотой.

Дэлгүүрэй харилсаануудай хурдан түргэнөөр хүгжэлтын шатада (1993—1995 онууд) захиргаанай хизаарлалтанууд саашадаа улам үсөөрхэ, монополидо эсэргүү политикын ашаар хоорондоо мүрысэхэ ябадал үргэдхэхэ байна. Тиигэжэ бүри таарамжатай ажахын холбоонуудай байгууламжые бии болгоходо, экономическа урмашуулгануудые бэхижүүлгэдэ туhалhан дэлгүүрэй оньhон хүсэндөө орожо эхилхэ юм. Эгээл тиихэдэ экономикоёо улам хүгжөөхэ, тэрэниие уналгаhаа гаргаха арга олгоhон бодото, бата найдамтай үндэhэ hуури бии болгогдохо байна бшуу.

Манай мүнөө дурадхажа байhан юумые хараада абаа hаамнай, дамжан оролгын үе хүнгэн бэшэ байхаар хүлеэгдэнэ гэжэ сэхыень хэлэхэ хэрэгтэй. Үйлэдбэриин хэмжээн заатагүй бага болохо, илангаяа түрүүшын хоёр жэл соо капитальна hомололгонуудай хэмжээн горитойгоор дээшэлхэ гээд шэнжэлжэ үзэхэдэ харагдана. Тэрэл зуура хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгын ургалта болон гэр бэйра барилгын хэмжээн тэрэл зандаа үлэхэ юм. Тиигэжэ 1992 ондо материально-финансова тааралдал түйлагдажа болохоор байна. 1993 онhоо эхилжэ, экономическа ургалта болон ажалшадай hуудал байдал hайжаруулга түйлахаар эрхэ байдал бии боложо эхилхэ.

Гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо дамжан оролгын гол шухала зарим асуудалнууд тухай тогтожо, тэдэниие шиидхэлгын гол шэглэлнүүдээр правительствын хараа шугам ойлгуулжа үгэхыемни зүбшөөгыт

ФИНАНСОВО-УРЬhАЛАМЖЫН ПОЛИТИКА

Нүхэдүүд! Эндэ тэмдэглэгдэhэнэй ёhоор, эрид шууд финансово-урьhаламжын политика ябуулангүйгөөр гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо орохын аргагүй юм. Захиргаанай зүгhөө нүлөөлэлгын онол аргануудай hуларха бүринь, гүрэнэй гартаа абаhан финансова болон урьhаламжын онол аргануд экономическа ажабайдалые тааралдуулгын, ямаршье үндэhэгүйгөөр саарhан мүнгэнэй хэмжээнэй ургалтые хизаарлалгын, мүнгэнэй үнэгүй бололгын үйлэ хэрэгүүдэй дан эрид болохо ябадалые hэргылэлгын найдамтай зэбсэг боложо үгэхэ байна.

Финанснуудай болон мүнгэнэй эрьесын мүнөөнэй байдал, тэдэнэй муудаhан ушар дэлгүүртэ оролгые барижа байhан шухала хаалтануудай нэгэниинь болоно гээшэ. Энэ талаар элүүржэлгэ түйлаха зуураа 1990 ондо абаhан хэмжээнүүдэйнгээ ашаар гүрэнэй олзын болон гаргашын хоорондохи алгасалдаае правительство хороохо юм. Табан жэлэй түрүүшын гурбан жэл соо энэ алгасалдаан саг үргэлжэ дээшэлжэ байгаа.

Финансово-урьhаламжын харилсаануудай гүнзэгы реформо бэелүүлэнгүйгөөр, гаргашанудаа алмаха болон олзоёо дээшэлүүлхэ даабари үгэжэ, дүүрэн амжалта түйлагдахагүй гээд мүнөө элирээд байна. СССР-эй Верховно Соведэй баталан абаhан, тэрэнэй үзэмжэдэ табигдаад байhан хуулинууд, правительствын бэлдэhэн хэдэн шэнэ проектнүүд, дэлгүүрэй эрилтэнүүдтэ дүүрэнээр харюусаха финансово-урьhаламжын политика бэелүүлгын найдамтай хуулита үндэhэ hуури бии болгохо гээд hанагдана.

Предприятинуудhаа налог татажа абаха тухай ерээдүйн хуулиин проектые хүсэндэнь оруулха ябадалые ехэ этигэл найдалтайгаар хүлеэнэбди. Предприятинуудта хүргэгдэдэг хубиин нормативуудhаа одоол арсажа байhамнай эндэ эгээл шухала. Энээнэй ямар хойшолонтой байдаг байhаниинь эли ха юм. Нэгэ талаhаань абахада, муугаар хүдэлэгшэдэй ээн буса ябадал далдалагдадаг байгаа. Нүгөө талаhаань абаад харахада, hайнаар хүдэлэгшэдые урмашуулха хэрэг тоогдодоггүй hэн. Олзо оршоhоо нэгэн адли хэмжээнэй налог таталгын нэбтэрүүлэгдэхэдэ, булта тон адли байдалтай болохо. Өөрынгөө ээлжээндэ налог татабариин талаар хүнгэлэлтэнүүдые гүрэн хэрэглэжэ, үйлэдбэриин болон социальна хүгжэлтын гол шэглэлнүүдтэ мүнгэ hомолхыень предприятинуудые идхаха аргатай болохо байна.

Энээнhээ гадна мүнгэн зөөриеэ гол түлэб суглуулха гэhэн предприятинуудые урмашуулха, ажалай дүнгүүдтэй тэрэнэй түлөө түлбэриие тааралдуулха арга налогой иимэ байгууламжа олгохо байна.

Үшөө нэгэ тон шухала юумэн тухай хэлэхэмни. Урданай хуушарhан бодомжонуудhаа арсаад байхадемнай, манай экономикодохи монополис үйлэ хэрэгүүд тухай бодол тиимэшье аймшагтай бэшэ мэтээр hанагдана. Эдэ үйлэ хэрэгүүд экономикоёо мүнөөдэр хүгжөөхэ арга боломжодомнай hаад ушаруулна, харин үглөөдэр бүри ехээр hаалта хэхэ. Хэрбээ таарамжатай бүхы хэмжээнүүдые абангүй дэлгүүртэ орохо hэдэлгэ хээ hаамнай, мүнөө хүсэндөө байhан монополис байгууламжын оршондо сэнгүүд ургаха болон мүнгэнэй үнэгүйдэлгэ дээшэлхэ, общество соохи социальна шэхардуу байдал улам шангадаха. Налог таталгын шэнэ байгууламжа соо хэмhээ ехэ олзо оршоhоо абтаха налог хараалагдаха ёhотой гээд правительство тоолоно. Эхин шатада олзотой байлгын хэмжээе 30 процентээр, хүдөө ажахын предприятинуудта 40 процентээр хизаарлаа hаа, таарамжатай гэжэ hанагдана.

СССР-эй бюджедэй болон союзна республикануудай бюджедүүдтэй, мүн союзна республикануудай бюджедүүдэй автономито республикануудай болон нютагай бюджедүүдтэй харилсаан тухай амяараа тогтожо хэлэхэмни. Шэнэ хуулиин ёhоор эндэ залан шууд хубилалтанууд оруулагдаха юм.

Жэшээлхэдэ, республиканскэ болон нютагай бюджедүүдэй олзо оршын үндэhэ hуури горитойгоор бэхижүүлэгдээ. Нэгэ жэлэй хэмжээгээр абаад харахада, нютагай бюджедүүдтэ ородог мүнгэнэй хэмжээн 25 миллиард түхэригөөр ехэ болохо. Тэрэ тоодо союзна бюджедэй олзые бага болгоhоной ашаар 20, республиканска бюджедүүдэй олзые хороhоной ашаар 5 миллиард түхэриг нэмэри болон орохо болоно. Энээнhээ гадна ажалай, болон байгаалиин нөөсэнүүдэй түлөө бүхы түлбэри союзна болон автономито республикануудай бюджедүүдтэ хойто жэлhээ ородог болохонь. Бүхыдөө эдэ бүгэдэ 29 миллиард түхэригтэ хүрэхэ.

Гүрэнэй олзо оршые иигэжэ шэнээр хубаарилга союзна болон автономито республикануудай бэеэ дааhан байдалые болон экономическа сүлөөрэлгые хүгжөөлгэтэй, нютагай өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилгые үргэдхэлгэтэй гон hайнаар тааралдана. Гадна элдэб зиндаагай бюджедүүдэй харюусалгые тодо hайнаар хизаарлаха арга олгоно.

Иигэжэ республикын болон нютагай ажахын мэдэлэй hалбаринуудые мүнгөөр хангалга болон элүүрые хамгаалга, эрдэм hуралсал болоод социально-соёлой hалбариие хүгжөөлгэтэй, зониие хангалгатай холбоотой бүхы гаргашанууд республикын бюджедүүдhээ мүнөө абтадаг болохонь.

Экономикые хүтэлбэрилхын түлөө республикануудай болон нютагуудай харюусалгын дээшэлхэдэ, гүрэнэй захиргаанай-хүтэлбэриин ажал ябуулгые мүнгөөр хангаха гансал үүргэ союзай бюджет өөр дээрээ даажа абаха ёhогүй ааб даа. Оронойнгоо арадай ажахын комплексые бүхы дээрэнь хүгжөөхэ зорилго манай республикануудай федерациие нягтаруулан нэгэдхэнэ. Энээниие тойрон, бүхы юумэн зангилаатана: байгаалиин болон ажалай нөөсэнүүдые гамтайгаар хэрэглэлгэ, нютаг нютагуудые мэргэжүүлгэ базова hалбаринуудай болон фундаментальна эрдэм ухаанай хүгжэлтэ, обороно. Союзай шэнэ хэлсээнэй үндэhэн дээрэ хамтынгаа дэлгүүр бүрилдүүлхэдэмнай, республикануудай хоорондохи экономическа холбоонууд бэхижэхэ, бултанаймнай хүсэ шадалые, арга боломжонуудые болон эрмэлзэлнүүдые заатагүй нэгэдүүлхэ. Гансал энэ зорилго түйлахымнай тулада дэлгүүр болон дэлгүүрэй харилсаанууд шухала хэрэгтэй.

Бюджедэй олзо болон гаргаша хоёрой хоорондохи илгаае үгы болгохо арга боломжонууд тухай тобшохоноор хэлэхэмни. Валова национальна продуктда хабаатайгаар абаад харахада, бюджедэй илгаае 1993 ондо 2,5—3 процент хүрэтэр бага болгохо гээд правительственна программа соо хараалагдаа hэн гэжэ hанана ёhотойт. Энэ зорилго правительствын ажал ябуулгын гол зорилгонуудай нэгэн зандаа үлэнхэй. Гэбэшье хараалhанаа дүүрэн хэмжээгээр бэелүүлжэ биранагүйбди. Илангаяа мүнөө. Юуб гэхэдэ, бюджедэй гурбанай хоёр хубинь социальна гаргашанууд болонхой ха юм. Тиихэдээ hая баталагдан абтаhан социальна программануудые бага болгохо гү, али дүүргэлгынь болзорые hунааха ёhогүйбди. Гэбэшье саашадаа, энээниие мэдэрхэнь тон хүндэ байна, бодото олзо олохо арга боломжонуудаар хангагдаагүй гаргашануудые тон түргэнөөр ехэ болгохо ябадалhаа арсаха зэргэтэйбди.

Дэлгүүрые бүрилдүүлжэ байхадаа, налог таталгын системэдэ тон ехээр этигэнэбди. Финансова хиналтын хүсэ ехэтэй системэтэй байгаал hаа, тэрэ өөрынгөө үүргэ дүүргэжэ шадаха байна. Мүнөөдэр болотор манай ажахын оньhондо иимэ албан хэрэггүй байгаа. Харин мүнөө айхабтар шухала болобо. Налогой инспекци hаял бүрилдүүлэгдэжэ байна. Тиимэhээ энэ хэрэгые тон түргэнөөр түгэсхэхэ шухала.

Манай урьhаламжын системые үндэhөөрнь хубилган шэнэдхэхэ гээшэ бүри шухала. Тэрээнгүйгөөр дэлгүүр бии байжа шадахагүй гээд бүхы дэлхэйн дүй дүршэл харуулна.

СССР-эй Госбанк болон банкын ажал ябуулга тухай хуулинуудай проектнүүд соо хоёр зиндаагай банкын системэ бии болгогдохо гээд хараалагдана. Энээнэй дээдэ шатань СССР-эй Госбанк байна. Юрэнхы эрьесэдэ ороод байhан мүнгэнэй хэмжээе тэрэ тааралдуулха юм. Энээниие тааралдуулгын оньhон мэдээжэ. Ондоо банкнуудай урьhаламжын нөөсэнүүдые хадагалалга болон коммерческэ банкнуудта үгтэhэн урьhаламжын нөөсэнүүдэй түлөө абтадаг процентнүүдэй хэмжээе тодорхойлолго мүн. Энээнэй эрхэ нүхэсэлнүүд бүхы банковска системын татабариин процентнүүдэй хэмжээе тодорхойлолгын болон урьhаламжануудай хэмжээе тааралдуулгын үндэhэ hууринь болохо гээд ойлгосотой.

Өөрынгөө ээлжээндэ хоёрдохи шатын банкнууд, тусхай банкнууд—СССР-эй Промстройбанк, СССР-эй Агропромбанк болон СССР-эй Жилсоцбанк, hалбариин, кооперативна болон бусад банкнуудтай хамта ажахын тоосооной, коммерческэ үндэhэ hуури дээрэ ажал ябуулгаяа эрхилдэг акционерна банкын томо системэнүүд боложо бүрилдэхэ ёhотой. Бии байhан нөөсэнүүдэй хэмжээн соо предприятинуудта урьhаламжа үгэхэ гээшэ эдээнэй гол зорилго юм. Урьhаламжа үгэхэ ажал ябуулгаяа тус банкнууд бэеэ даагаад бэелүүлхэ.

Дэлгүүрэй харилсаануудта сэхэ орохо үедэ урьhаламжануудай талаар татабаринуудые шэнээр хаража үзэхэ хэмжээн түрүүшын ээлжээндэ абтаха ёhотой. Мүнөөдэр урьhаламжанууд үнэн дээрээ миинтээр үгтэнэ. Богони болзорой урьhаламжануудай түлөө татабари дунда зэргээр 2,5, удаан болзоройхи 1 процентдэ хүрэнэ ха юм. Иигээд ажахын эрьесэдэ ехэ хэмжээнэй мүнгэнэй байхадань, түхэригэй үнэ сэнгэй унахадань гайхахаар аал?

1991 онhоо эхилжэ, урьhаламжануудай түлөө татабаринуудай шэнэ процентнүүдые тогтоохо гээд хараалагдана. Энэ урьhаламжа абагшадта бултандань хабаатай. Харин татабари абалгын процент болзорhоо сэхэ дулдыдаха юм. Жэшээлхэдэ, нэгэ жэлэй болзо-
роор абтаhан урьhалам
лоо 6 процент, нэгэн
болотор 8 процент,
табан жэл болотор
табан жэлhээ дээшэ
цент татабари абтаха
саг соогоо түлэгдэ
hаламжануудай түлөө
турша соо 15 процен
тэр татабари хэгдэх
Бодото байдалай
гоор, мүнгэнэй
хэмжээнhээ болон
ка бусад эрхэ
уламжалан, татабари
жээн саашадаа хубил
хо байна. Эдэ бүх
дэлгүүрэй хуулинууд
дуулагдаха ёhотой.

Шэнэ эрхэ байдал
ламжын харилсаануу
мерческэ хэлбэритэй
хадань, манай заншал
лэгдэмэл урьhалам
хэрэглэхэ аргагүй бо
Хэрбээ хүнгэлэлтэнүү
лаар процент бусад
асуудалай гараа hаань
ниие засагай зургаан
ража үзөөд,
шиидхэбэри абаха зэ

Урьhаламжануудай
бэриин процентнүүдэй
хэдэнь, предприятину
лон зоной депозитн
даар түлбэри тэрэл
шэлхэ юм. Банкнууд
хадаглагшадтаа зөө
даа адли эрхэтэйгээ
байгуулхын тулада б
үйлэдбэриин хэрэгл
болон хэрэглэмжын
дые дэлгүүр дан
маар худалдажа аба
боломжые hуларуул
сэлэгдэhэн мүнгэн
үнэгүйдэлгэhөө хамгаа
лада эдэ бүгэдэ шу
рэгтэй. Депозитна
хадагалагдажа байh
зөөриин түлөө түрүү
жэлэй дүрбэнhөө
цент хүрэтэр татаба
гээд тогтоогдохо зэ

Нэн түрүүн урьhал
дай болон үнэтэй са
дай дэлгүүр өөр соо
hан финансова дэлг
гүүрэй экономикын
гүй хубинь мүн болон

Урьhаламжануудай
тухай хэлэхэ болоо
хараалагдаад байhан
системые хубилган
гын ашаар бүрилдэ
лохо ёhотой. Тиихэдэ
рүүн коммерческэ б
олоор бии болгохо
процентнүүдые хэрэ
зөөриин болон үн
ламжануудай түлөө
ходоо, эрилтэ болон
жэ хараадаа абаа
шэлжэн орохо шуу
бүхы юумэн яhала

Бидэнэртэ ехээр
бэшэ үнэтэ саарhан
гүүр дээрэ бүхы юу
бэшэ. Харин бидэнэ
үриие, облигацинууд
казначейскэ уялгану
гажа, хуулита болго
хэмжээнүүдые мүнө
ди. Акционерна общес
дые эмхидхэхэ ябада
дөө орожо байна. Эд
цинууд нэгэ хэды с
гэрхэдэ, сүлөөгөөр худ
худалдажа абалгын
лохо юм. Нөөсэнүүдые
бюджедтэ, банкнууд
гүй, облигацинуудые
үнэтэй бусад саарh
гаргаhанай ашаар п
тинууд, засагай эр
союзна республикан
дээндэ дутажа байh
зөөриеэ олохо арга
жэ бусад предпри
болон зоной мүнгэн
бараанай дэлгүүртэ
тэдэнэй худалдан аба
даха хэрэглэмжыень
гохо, тус дэлгүүртэ
тааралдуулхада хүнгэ
жо үгэхэ. Эгээл тиим
нансова дэлгүүр бү
гээ саашадань хож
шадахагүй байнабди.

Ажахын тоосооной
приятинуудай хүл
ралгын болон экон
шэнэ харилсаануудай
дэлгын ашаар мүнгэ
гын үндэhэ hуурии
гоор шэнэлхэ арга
байна. Капитальна h
гонуудай оройдоо
центнь союзна бю
эгээл эды шэнээнии
ликанска бюджедhээ
болонхой. Налогой
хүсэндөө оруулагдаж
нистерствэнүүдэй түб
нуудта мүнгэ үгэхэ
приятинууд огто бе
Тиигэжэ жэл бүри м
жа баймаар жаса үг
үнэн дээрээ зөөри
гаргашалхаяа болих
ди.

Мүнөө дээрээ түб
гөөр хангалгын эр
нүүд үшөөл ехэ зан
нэй ехэнхи хубинь
кые нөөсөөр хангал
шалагдана. Өөhэдөө
үзэгты: ашагта мал
дые олзоборилгодо
гаргашанууд саг ург
гана. Тиимэhээ бүхы
циин аша туhада хүс
hан предприятида п
тагта энэ гаргашын
тээхэ гээшэ буруу
лохо. Үгышье hаа, я
жэшээ дурдаhуу. «Че
«Арал» болон эдээн
бусад бүгэдэ гүрэнэ
гическа болон эконо
циальна программан
ха шанарай ехэ б
бултанда мэдээжэ.
тоологдоhоной ёhоор
программануудые бэ
тулада гүрэнэй капи
мололгонуудай дүрбэн
hээ бага бэшые hо
тэ үгэхэ хэрэгтэй.

(Үргэлжэлэлынь 3-да

РОНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКА БАЙДАЛ БА ГУРИМШУУЛАГДАДАГ СҮЛӨӨТЭ ЭЛГҮҮРЭЙ ЭКОНОМИКОДО ОРОЛГЫН ГОЛ ХАРАА БОДОЛНУУД

лолгын жасануудые 1991 онһоо эхилжэ бии болгохо, агропромышленна комплексдо хабаатай предприятинуудаһаа бэшэнэй үгэһэн аммортизационно түлбэринүүдэй 20 процентыень энэ жасада үгэхэ хэрэгтэй гээд тоолонобди. Энэ дурадхалыемнай дэмжыт гээд СССР-эй Министрнүүдэй Совет уряална.

...ЫЕ БИИ БОЛГОЛГЫН РЕФОРМО

сэнэй һалбаринуудта эдэ сэнгүүд эгээл ехээр дээшэлүүлэгдэхэ. Жэшээлхэдэ, түлишын-элшэ хүсэнэй комплексдо энэ ургалта 82, металлургическа промышленностьда 71, ой модоной-химическэ промышленностьда 64 процент болохо юм. Иигэжэ манай олзоборилгын болон болбосоруулгын промышленностиин һалбаринуудай продукциин үнэ сэн дэлхэй дээрэхидэ дүтэлүүлэгдэхэ, түүхэй эд хэрэгсэлэй нөөсэнүүдэй дан үнэгүй байлгые усадхаха, нөөсэнүүдые алмаха талаар урмашуулгануудые бии болгохо арга олгохо байна.

Союзна республиканууд, эрдэмэй эмхинүүдэй болон агропромышленна комплексын мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар худалдажа абалгын шэнэ сэнгүүдэй талаар шэнэ бодомжо зохёогдонхой. Хүдөө ажахыда хэрэглэдэг материальна нөөсэнүүдэй үнэтэй болоһониинь, банкын урьһаламжа хэрэглэһэнэй түлөө түлбэриин процентнүүдэй ургаһаниинь болон бусад нэмэри гаргашанууд эндэ хараада абтанхай. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, хүдөө ажахын болон промышленностиин хоорондохи андалдаае али алиндань ашатай болгохо, үйлэдбэриие ургэдхэхыень урмашуулха ябадал худалдажа абалгын шэнэ сэнгүүдэй хэмжээн хангана. Үйлэдбэридэ хэгдэһэн гаргашануудые болон олзо оршын хэмжээе адли болгохо шухала байһаниие хараада абажа, хүдөө ажахын продукциин гол зүйлнүүдэй худалдажа абалгын сэнгүүд 55 процент болотор ехэ болгогдохонь.

Худалдаа наймаанай үнэ сэнгүүдэй реформын талаар эгээл хүндэ хүшэр асуудалнууд гараһан байна. Эгээл эндэ гүрэнэй болон гэр бүлэ, хүн бүхэнэй экономическа аша туһа шангал зангилаа болон бусайдаа.

Табяад онуудта болон жараад онуудай эхин багта бүрилдэһэн худалдаа наймаанай үнэ сэнгүүдэй системэ тон ехээр хуушаранхай. Эрид хубилһан экономическа эрхэ байдалтай эдэ сэнгүүд оройдоо таараалдахаяа болинхой. Үнэн зүб социальна политика ябуулха арга боломжо тэдэнэр олгоногүй. Социальна программануудые бэелүүлхэдээ, үнэ сэнгүүдэйнь бодото сэнгһээ, ажал хэлгэһээ хододоо таһалагданхай байна гэжэ харадаг байгаабди. Иигэжэ арад зондо хэрэгтэй эд бараа гаргалгые ехэ болгохо ябадал удаааруулагдана, эрилтэ хэрэглэмжые хэзгайруулнэ, юумэнэй хомор байлгые болон хонжоо наймаа шэрээнэ. Үргэн хэрэглэмжын эд бараанай сэнгүүдэй бага байһанһаа боложо, орон соохи салин хүлһэнэй хэмжээн бага байна, ажал хэхэ хүсэл эрмэлзэл унтарна.

Илангаяа ехээр эдеэ хоолой зүйлнүүдэй үнэ сэнгүүд хазагайруулагданхай. Тэдэнэр бодото үнэн сэнгһээнь хоёр-гурба дахин бага юм. Эдеэ хоолой продуктнуудые үйлэдбэрилгэ мүнөөдэр ехэ гарзатай. Тиимэһээ эдеэ хоолой нөөсэнүүдые ехэ болгохо ябадалда һаад ушаруулжа байһан гол шалтагаан болоод байна. Хэрбээ һүүлэй 35 жэл соо национальна олзо оршын зургаа хахад дахин ехэ болоо һаань, үнэ сэнгэй талаар гүрэнэй үгэһэн туһаламжын хэмжээн 30 дахин ехэ болоо. Гансал эдеэ хоолой зүйлнүүдэй сэнгүүдэй талаар үгтэдэг туһаламжын хэмжээн 100 миллиард шахуу түхэриг болоно. Худалдаа наймаанай сэнгүүдые хаража үзэнгүй, худалдан абалгын шэнэ сэнгүүдые нэбтэрүүлхэдэ, үшөө 30 процентээр ехэ боложо, гүрэнэй бюджедэй бүхы гаргашануудай табанай нэгэ хубинь болохо байна.

Эдеэ хоолой продуктнуудай тон шухала бүхы зүйлнүүдэй үнэ сэнгүүдэй талаар мүнөө туһаламжа хүргэдэг болоод байнабди. Жэшээлхэдэ, нэгэ килограмм үхэрэй мяханда гүрэн 5 түхэриг 88 мүнгэ гаргашална. Харин гүрэнэй худалдаа наймаанай дунда зэргын сэн 1 түхэриг 81 мүнгэн байха юм. Эдеэ хоолой бүхы гол продуктнуудаар тон иимэ байдалтайбди. Тиимэһээ иимэ туһаламжада эльгээгдэхэ мүнгэнэй хэмжээн улам ехэ болохо байха. Тиигэжэ ойлгохын аргагүй байдалда орообди: эдеэ хоолой продукци ехээр гаргаха бүримнай, манай экономическа ургалтын арга боломжонууд улам бага болохо байна.

Сэхыень хэлэхэ болоо һаа, худалдаа наймаанай үнэ сэнгүүдэй реформо үнгэргэхэ талаар гээгдээбди. Саашадаашье удаагаа һаамнай, бэрхэшээлнүүд улам олон болохо.

Хилээмэнэй үнэн сэнгүүдые үндэһэ һууридань табиһан мүнөө хүсэндөө байһан үнэ сэнгүүдэй системые тад ондоо болгожо, шэнэ системэ байгуулгын үндэһэ һуурида мяханай үнэ сэнгүүдые табяабди. Гол түлэб белково-овощиин эдеэ хоолой зүйлнүүдые хэрэглэхэ хараа шэглэлые баримталан, иимэ шиидхэбэри абаабди.

Эдеэ хоолой зүйлнүүдэй үнэ сэн дунда зэргынь 2 дахин, тэрэнэй тоодо мяханай продуктнуудай сэн 2.3 дахин, загаһанай 2,5, һүнэй-2, хилээмэнэй-3, саахарай-1,8, ургамалай-тоһоной үнэ сэн 1,7 дахин дээшэлүүлхээр хараалагдана.

Гэхэтэй хамта розничэ сэнгүүдэй шэнэ хэмжээнүүдые тодорхойлходоо, бидэ продукци үйлэдбэрилгэдэ үгтэдэг һомололгонуудые болюулха гэһэн зорилго табяагүйбди гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Тиигэжэ, мяха-һүнэй продукци үйлэдбэрилгэдэ 45 миллиард шахуу түхэриг мүнгэн зөөри һомологдохо. Энэ мүнгэн зөөри гаргашалаагүй һаамнай, килограмм үхэрэй мяханай сэн манай хараалһанаар 5 түхэриг 50 мүнгэн бэшэ, харин 9 түхэриг болохо байна. Энээнтэй эбсэжэ болохогүй.

Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хэгдэдэг гаргашануудые, тэдэнтэй хамта гүрэнэй продукци худалдажа абаха сэнгүүдые доошолуулһанай ашаар мүнөө хүсэндөө байһан розничэ үнэ сэнгүүдые тэрэ зандань орхижо болохогүй юм гү? гэһэн асуудал гаража болохо. Энэмнай эгээл таарамжатай арга байха һэн. Теэд бүхы юумые байһан соонь хараха хэрэгтэй.

Манай хүдөө ажахыда ажалай бүтээсэ үшөө доогуур байһаар, ушар тиимэһээ үйлэдбэридэ ехэ гаргаша хэгдэнэ гэжэ бидэ мэдэнэ ха юмбибди. Тэдэнэй нилээд ехэ хубинь хүдөө ажахыда өөртэнь ажалдаа эзэн бусаар хандаха, үлүүсэ ехэ гаргаша хэхэ, тон ехэ гээлтэдэ орохо болон бусад олон үзэгдэлнүүдһээ эхитэй гээшэ ааб даа. Олонхи продуктнуудай үндэр дээдэ үнэ сэн арадай ажахын комплексын бусадшье һалбаринуудай муугаар хүдэлһэнэй үрэ дүн гээшэ ааб даа. Юуб гэхэдэ, бага ашаг үрэтэй, муу шанартай техникэ, түүхэй эд буйлуулха түхеэрэлгэнүүдые хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд өөһэдөө хараалан зохеожо, бүтээнэ бэшэ, юугээршье сагааруулашагүй үнэтэй мал ажалай комплекснуудые, продукци хадагалха байрануудые тэдэнэр барина бэшэ ха юм. Харин эдэ бүгэдэ эсэсэй эсэстэ гаргашануудай, гээгдэлнүүдэй, продукциин өөрынь үнэ сэнгэй хэмжээе үргэнэ бшуу.

Ушар тиимэһээ хүдөө ажахын ашаг үрын түргэнөөр дээшэлүүлэгдэхые, эдеэ хоол үйлэдбэрилгын үлүүсэ ехэ гаргашануудай усадхагдахые хүлеэхэ гээшэ мүнөө тохеолдоһон ушар байдалые тоохогүй, һанаһан хүсэһэнөө бодото байдал шэнгеэр бодомжолһон хэрэг болохо байна.

Эдеэ, хоолой продуктнуудтай хамта мүн баһа бусад зарим эд бараанай розничэ сэн дээшэлүүлхээр хараалагдана. Тиихэдэ бүд болон бүдөөр оёгдоһон зүйлнүүдэй үнэ сэн 30—50 процентээр, гуталай—35, ангай арһаар оёгдоһон зүйлнүүдэй —20, соелой-ажаһуудалай болон ажахыда хэрэгтэй бараанай зарим зүйлнүүдэй—30, барилгын материалнуудай үнэ сэн 50 процентээр дээшэлүүлэгдэхэ.

Ажаһуудалай болон коммунальна туһаламжануудай (гэр байрын түлбэриһөө бэшэнь) үнэ сэн 70 процентээр, авиационно болон түмэр замай транспортоор пассажирнуудые зөөлгын үнэ сэн 50 процентээр дээшэлүүлэгдэхээр хараалагдана.

Хүндэтэ депутадууд! 1990 оной таряа хураалгын ороохо худалдан абаха сэнгүүдые дээшэлүүлхэ тухай шиидхэбэри правительство абаа гэжэ таанадта мэдээжэ. Шадаал һаа, түргэн саг соо үйлэдбэреэ улам үргэдхэхэ арга боломжо колхозууд болон совхозуудта олгохын тула бидэ энэ алхам хэһэн байнабди. Оромнай бусад оронуудһаа саашадаа ороохо таряа мүнөө байһан хэмжээндэнь худалдажа абаха аргагүйл.

Ороохо худалдажа абаха шэнэ сэнгүүдэй баталагдаһан ушарһаа энэ хэрэгтэ гүрэн байгша ондо 9 миллиард түхэриг нэмэжэ гаргашалха болоно. Тиимэ хэмжээгээр колхозууд болон совхозуудай олзо оршо нэмэхэ, тэдэнэй 5 миллиард түхэригынь ажалай түлбэридэ шэглүүлэгдэхэ.

Ороохо худалдажа абаха сэн дээшэлүүлхэтэйгээ хамта хилээмэнэй зүйлнүүдэй үнэ сэн мүнөө дээрээ хубилгаагүйбди, харин энээн тухай зүбшэн хэлсэхэ шухала. Хилээмэнэй манай стол дээрэ хүрэжэ ерэтэр хэды ехэ ажал хүдэлмэри хэгдэнэ гээшэб, харин бидэ тэрээндээ дээрмэшэд шэнгеэр ханданабди. Үнэн сэхыень хэлэхэдэ, иимэ үнэгүй байхадань тиигэнэ бэшэ гүбди?

Энэ эрхэ байдалда хилээмэндэ болон хилээмэнэй продуктнуудта шэнэ розничэ сэнгүүдэй хубилалгын болзорые түргэдхэхэ дурадхал правительство оруулна. Энээниие байгша оной июлиин нэгэнһээ эхилээ һаа, болохо һэн. Тиихэдээ хүн зоной нэмэлтэ гаргашанууд 17,5 миллиард түхэриг болохо байна, тэрэнь бүхы дээрээ ондоо аргаар бусаагдаха.

Энэ хэмжээнэй эгээн шухала үрэ дүнгынь гэхэдэ, 5 миллионһоо үсөөн бэшэ тонно ороохо таряан алмагдаха болоно. Гэхэтэй хамта үшөө ондоо юумэ анхаралдаа абаха хэрэгтэй — тэрэнэй зарим хубинь малай тэжээлдэ үгтэхэ. Энээнтэй дашарамдуулан түбтэшье, республиканuудташье хүн зондо холимог тэжээл ехээр худалдаха хэмжээнүүдые хараалха шухала.

Байгша оной июлиин 1-һээ хилээмэ болон талханай продуктнуудые шэнэ розничэ сэнгүүдээр худалдадаг болохо дурадхал дэмжэхыень СССР-эй Верховно Соведые правительство гуйна.

Сэнгүүдэй бүхы системые нэгэн доро хаража үзэхэ гээшэ сэнгүүдые бүридхэлгын реформын түрүүшын шата гээшэ гэжэ би хэлээ һэм. Саашадаа, гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүртэ ороходоо арадай ажахыда сэнгүүдэй системэ гурбан гол түхэлтэй байха гэжэ правительство тоолоно.

Энэ хадаа — гүрэнэй органуудай батлаһан хубилашагүй сэнгүүд, эдэнь бүхы бэлэдхэгшэдтэ хабаатай;

энэ хадаа — прейскурантнуудаар үндэһэлэгдэн гуримшуулагдадаг сэнгүүд, харин тэдэнэйһээ ондоо болгохо хэмжээнүүдынь союзна болон республиканска органуудаар баталагдадаг байха. Эдэ хэмжээнүүд соо тодорхой сэнгынь бэлэдхэгшэд болон хэрэглэгшэд бэеэ даагаад тогтоохо аргатай. Сэнгүүдые гуримшуулха бусадшье онол арганууд байжа болохо;

энэ хадаа — эсэсэй эсэстэ — эрилтэ хэрэглэмжэ болон дурадхалай нүлөөн доро бүридэһэн сүлөөтэ сэнгүүд.

Тохеолдоһон экономическа эрхэ байдалые болон эд бараанай элбэг хоморые анхаралдаа абажа, продукциин тодорхой зарим зүйлнүүдтэ сэн бүридүүлгын алибаа нэгэ гуримые хэрэглэлгэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведээр ба союзна республиканuудай правительствануудаар тогтоогдодог.

Ойрын үе сагта түүхэй эдэй ба түлишын-энергетическэ нөөсэнүүдэй гол шухала зүйлнүүдтэ продукци ори гансаараа үйлэдбэрилдэг предприятинуудай продукцида, хүдөө ажахын продукци худалдан абаха натуральна налогой тоосоогоор үгтэхэ хүдөө ажахын продукци худалдан абаха оптово сэнгүүдые баталалгые гүрэн өөрынгөө гарта барижа байха зэргэтэй гэжэ һанагдана.

Хүн зоной социальна талаараа хамгаалагданти байһые хангахын тула арадай хэрэглэмжын эгээн гол шухала зүйлнүүдтэ — хилээмэндэ болон хилээмэнэй зүйлнүүдтэ, мяхан ба мяханай продуктнуудта, ургамалай тоһондо, һүндэ ба һүөөр үйлэдбэрилэгдэһэн продуктнуудта, саахарта, загаһанда, хүнгэн промышленностиин үдэр бүри хэрэглэгдэдэг зарим эд бараанда, эм домуудта, үбшэн хүнүүдые аргалха зүйлнүүдтэ болон бусад хэрэглэмжэнүүдтэ гүрэн түрэ розничэ сэнгүүдые баталжа гү, али гуримшуулжа байха юм. Ажаһуудалда ашаглагдадаг электрын элшэ хүсэнэй болон түлишын сэнгүүдые, дулаасуулгада, уһаар хангалгада болон пассажирнуудые зөөлгэдэ тогтоогдоһон сэнгүүдые гүрэн түрэ хинажа байха.

Дэлгүүрэй харилсаануудай бүрилдэхэдэ ба дэлгүүртэ эд бараанай элбэгжэхэдэ гүрэнэй хинадаг сэнгүүдэй хубинь үсөөрхэ, сүлөөтэ ёһоор сэнгүүдэй бүридэлгэ үргэдхэ болоно. Сэнгүүдэй иимэ системые ашаглахадаа, дэлгүүр дээрэ эд бараанай сэнгүүдэй бүридхэлгэдэ гүрэн нүлөөгөө үзүүлхэ, мүнгэнэй сэнгэй унаһые һэргылхэ аргатай. 1991 ондо эд бараа розничноор худалдалгада прейскурантна сэнгүүдээр худалдалгын хубинь 55 процент, гуримшуулагдаһан сэнгүүдээр худалдалга 30 процент ба сүлөөтэ сэнгүүдээр худалдалга 10—15 процент байха гэжэ хараалагдана.

Розничэ сэнгүүдэй талаар дээрэ нэрлэгдэһэн хубилалтанууд хүнүүдые социальна талаар хамгаалгын хэмжээнүүдэй бүхы комплексые нэгэн доро нэбтэрүүлһэнэй ашаар бэелүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ тэмдэглэнэб. Ажабайдалай мүнөө түйлагдаһан хэмжээе шадаал һаа, тэрэ зандань байлгаха, илангаяа хүн зоной муугаар хангагдаһан хубиин тухай һанаагаа табиха гээшэ манай гол уялга болоно гээшэ.

ХҮН ЗОНИИЕ СОЦИАЛЬНА ТАЛААР ТЭДХЭМЖЫН СИСТЕМЭ

Розничэ сэнгүүдэй иимэ үргэн ехэ реформо үнгэргэхые дурадхахатайгаа хамта хүн зониие социальна талаарнь комплексноор хамгаалха системые нэгэн доро оруулангүй бэелүүлжэ болохогүй гэжэ правительство тоолоно.

Энэ системын гол удхань юун бэ? Розничэ сэнгүүдэй нэгэн доро дээшэлүүлэгдэхэтэй хамта материальна гарзануудыень эрхэтэдтэ бусаалгые хангаха гээшэ тон шухала.

Эдэ гаргашануудые бусааха талаар дурадхалнуудай үндэһэндэ ямар эрилтэнүүд, ёһо гуримууд табигдана гээшэб?

Нэгэдэхинь: хүн зоной ехэнхи хубинь шэнэ сэнгүүдэй соносхогдоходо ехэ гээлтэдэ орохо ёһогүй. Хоёрдохинь: хүн зоной эгээ багаар хангагдаһан хубинуудай аша туһань эгээн ехээр хамгаалагдаха ёһотой (пенсионернүүд, студентнүүд, олон үхибүүдтэй бүлэнүүд). Гурбадахинь: социальна шахардуу байдалые шангадхажа болохогүй, хараалагдаһан хэмжээнүүдэй удхын талаар ниитын зүбшэлгые шадаал һаа, түйлаха шухала.

Эдэ эрилтэнүүдэй үндэһөөр ороной алибаа нэгэ региондо бүрилдэһэн хэрэглэмжын хэмжээн ба байгууламжаһаа дулдыдаһан адли бэшэ хэмжээнэй компенсационно түлбэринүүдые тогтоохо гэһэн дурадхалнуудые буруу гэжэ тоолоод, бидэ зайсуулһан байнабди.

Городто болон хүдөө нютагта ажаһуугшадай хэрэглэмжын (илангаяа эдеэ хоолой продуктнуудай талаар) бүрилдэдэг үндэһэ һууриин илгаатай байһые анхаралдаа абаха гэһэн дурадхал эдэ эрилтэнүүдтэ харюусанагүй.

Гаргашануудые бусааха хэмжээнүүдые үнгэргэхэдөө, ороной бүхы нютагуудай, бүхы городуудай болон хүдөө нютагуудай хүн зон адли тэгшэ эрхэ байдалда табигдаха ёһотой гэжэ бидэ тоолонобди.

Энэ асуудал тон адляар шиидхэгдэхэ ёһотой гэжэ тоолохотойгоо хамта компенсационно түлбэриин элдэб олон оньһон аргануудые правительство хаража үзэһэн байна. Хоёр гол арга тодорхойлогдоо. Нэгэ ушарта бусааха мүнгэ тодорхойлхо, үгы һаа хүн зоной салин хүлһэндэ ба мүнгэнэй олзо оршын бусад зүйлнүүдтэ процентнэ нэмэри тогтоохо аргануудые хараалаа. Тэдэнэй зүйл бүхэниинь өөрын һайн ба муушье талануудтай, ушар тиимэһээ тэдэниие үргэнөөр зүбшэн хэлсэхэ шухала.

Нэгэдэхи аргань — хүн зоной бүхы категоринуудта түлбэри мүнгөөр нэмэжэ үгэхэ гурим бага олзо доходтой хүн зониие социальна талаарнь найдамтайгаар аршалан хамгаалха арга олгоно, олон үхибүүдтэй бүлэнүүдтэ зарим тэды һайн арга боломжо олгоно. Гэхэтэй хамта энэ арга хүн зоной элдэб бүлэгүүдэй хэрэглэмжын хэмжээнэй илгаануудые анхаралдаа абанагүй, нэн түрүүн эдеэ хоолдо, хубсаһа хунар болон бусад эд бараа худалдан абалгада ехэ гаргаша гаргаха эрилтэ табидаг байгаалиин—сагай уларилай хүшэр хүндэ эрхэ байдалтай районуудта (Хойто зүг, Сибирь, Алас Дурна зүг) ажаһуудаг гү, али хүшэр хүндэ ба дээдэ мэргэжэлэй хүдэлмэри хэдэг зарим хүнүүдэй хэрэглэмжын хэмжээе энэ ёһо гурим хангажа шадахагүй байна.

Компенсаци түлэхэ онол арганууд ажал хэдэг хүнүүдэй аша туһые хамгаалха, хүдэлмэриин шанарай болон ажалай бүтээсын түйлагдаһан хэмжээе сахин хамгаалха зэргэтэй, энэнь обществодо шухала удхатай шанартай. Хараад үзэхэдэ, компенсациин хэмжээе эрхэтэдэй абадаг салингай болон мүнгэ зөөриин олзо оршын бусад зүйлнүүдэй хэмжээгээр адли тэгшээр хубаагаа һаа хүшэр бэшэ юм ааб даа. Харин энэ ушарта багахан салин абадаг, мүн баһа пенсионернүүдэй гү, али тэдхэмжэ абадаг эрхэтэдэй гаргаха гаргашануудынь бүрин дүүрэнээр хангагдахагүйдөө магад.

Компенсационно түлбэринүүдые тон адляар хубааха гээшэ хубаарилгын харилсаануудай бүхы системые нилээд ехээр хубилгажа болохо байна. Гэхэтэй хамта адли тэгшэ хубаарилгаһаа холодожо ошохонь бодото дээрээ аргагүй байна. Юуб гэхэдэ, компенсаци түлэхэ хэмжээ ябуулгануудай гол ёһо гуримынь (энээнтэй бүгэдэ хүн зон эбсэхэ ёһотой гэжэ би һананаб) муугаар хангагдаһан бүлэгүүдэй социальна аша туһые эгээн ехээр аршалан хамгаалха гэһэн удхатай бшуу. Ушар тиимэһээ муугаар хангагдаһан хүн зоной аша туһые хамгаалхатайгаа хамта эдэбхитэй бэрхээр ажал хэдэг хүнүүдые урмашуулха онол аргануудые эбдэхэ ёһогүйбди.

Эдэ хоёр аргын дутагдалнуудые зайсуулхын тула, хүн зоной муугаар хангагдаһан бүлэгүүдые али болохо һайнаар хангахын тула, нүгөө талаараа хүн бүхэнэй ажалай хубитые компенсацитай холбохын түлөө энэ хоёр аргын һайн талануудыень бүхы дээрэнь хэрэглэхые дурадханабди.

Компенсациин хэмжээнүүд тухай би саашадаа хэлэхэб. Харин нэн түрүүн шиидхэгдэхэ асуудалай үргэн ехэ байһые сэгнэхые дурадханаб. Эдеэ хоолдо, бусад эд бараанда ба хэрэглэмжэ хангалгын түлбэринүүдэй розничэ сэнгүүдэй ниитэ дээрээ дээшэлүүлгэ 198,8 миллиард түхэриг болоно. Энэ мүнгэнэй 135 миллиард түхэригынь гү, али 70 процентынь компенсаци түлэлгэдэ үгтэхэ. Нарин дарханай урлажа хэгдэһэн зүйлнүүдые, архиин зүйлнүүдые, тамхинай зүйлнүүдые, мяханай болон загаһанай эрхим дээдын шанартай зүйлнүүдые, хүнгэн промышленностиин онсо дээдэ шанартай болон шэнэ моодын эд бараае, ажаһуудалай орёо техникын зарим зүйлнүүдые худалдажа абахада, пассажирнуудые зөөлгын тарифай дээшэлүүлгэдэ, ажаһуудалай ба коммунальна тэдхэмжэдэ, компенсаци түлэгдэхэгүй гэжэ хараалнабди.

Энэ тодорхойлогдоһон мүнгые анхаралдаа абажа, ажал хэдэг хүн зондо түлбэриин хэмжээень тэдэнэй салингай хэмжээнтэй холбохо шухала гэжэ тоолонобди, тиихэдээ компенсациин процент тусгаар баталагдаха ёһотой. Энэ бүхы юумые адляар хубаалгые һэргылхэ байна. Тоолоод үзэхэдэ, энэ түлбэри салингай 15 процент болохоор байна. Багахан салинтай хүнүүдтэ эгээн багыень һарада 40 түхэриг үгэхөөр тодорхойлхо. Харин ехэ салинтай хүнүүдтэ түлбэринь доошоо байха. Сэнгүүдэй нэгэн доро дээшэлүүлгэтэй холбоотой түлбэринүүдһээ подоходно болон бусад налогууд татагдахагүй.

Пенсионернүүдтэ, студентнүүдтэ, техникумүүдэй, тусхай дунда ба мэргэжэлэй техническэ училищинуудай һурагшадта тиимэ түлбэри нэгэн адли хэмжээтэйгээр тогтоожо болохо байна. Ажал хэхэ наһанда хүнэй тэдхэмжэдэ байһан хүнүүдтэ ажал хэдэг хүнүүдтэ һарада үгтэдэг түлбэриин хахадые үгэхөөр дурадхагдана.

Үхибүүд тухай асуудал тусгаар харагдаха ёһотой. Эндэ олон тоото дурадхалнууд шэнжэлэгдэһэн байна. Түлбэриин хэмжээе бидэ гэр бүлын үхибүүдэй тоотой, түрэһэн ээлжээнтэйнь, түрэлхидэйнь салинда нэмэжэ болохо арга боломжонуудтай холбожо туршагдаа. Үхибүүдэй талые найдамтайгаар лаб хангаха арга боломжо хэрэгтэй байна ха юм. Олон ондоо онол аргануудые хаража үзөөд, тэдэнэртэ энэ түлбэри амяараа мүнгөөр үхибүүдэй наһанай гурбан шатада ондо ондоо хэмжээтэйгээр түлэхэдэ зүбтэй гэжэ тоологдобо —5-тай болоторнь, 12-той болоторнь ба 17-той болоторнь.

Иимэ шиидхэбэриин абтаа һаа, бага олзо оршотой ба олон үхибүүдтэй гэр бүлэнэртэ таарамжатай байха. Тэдэнэй үхибүүдтээ эд бараа абахадань, түлэхэ мүнгэниинь энэ үгтэһэн түлбэриһөө бага байха гэжэ һанагдана. Энэ нэн түрүүн нэмэлтэ мүнгэ (дотаци) үгэдэг мүнөө үеын гуримай хубилгагдахаяа байһантай холбоотой. Тэрэнь мүнөө үхибүүдтэ социальна талаараа хямда үнэ сэнтэй эд бараа гаргадаг промышленна предприятинуудта түлэгдэдэг. Харин мүнөө энэ нэмэлтэ мүнгэн зөөринь (шэнэ сэнгээр тэрэнь 6 миллиард түхэриг байхаар хараалагдана) үхибүүдтэй гэр бүлэнүүдтэ сэхэ үгэхөөр дурадхагдана. Эндэ үгтэһэн мүнгэн зүбөөр гаргашалагдаха гэжэ һанагдана. Юундэб гэхэдэ, үхибүүдтэ зорюулагдажа гаргагдаһан эд бараанай 30 гаран процентыень хүнгэлэгдэһэн сэнгүүдээр наһаяа хүсэһэн хүнүүд худалдажа абадаг байгаа.

Иигээд ерэхэдээ, хүн зоной социальна болон наһанайнь талаар бүлэгүүдтэ үгтэхэ түлбэриинь тодорхой хэмжээнүүд иимэ байхаар хараалагдана:

Хүн зоной бүлэгүүд	Нэгэ хүндэ үгтэхэ түлбэриин хэмжээн (һарада түхэригөөр)
1. Үхибүүд (наһанайнь тоо) 5-тай болоторнь	30
6—12	35
13—17	39
2. Дээдэ һургуулинуудай, техникумүүдэй ба үйлэдбэриин-техническэ училищинуудай үдэр һурадаг һурагшад (17 наһанһаа дээшээ)	35
3. Хүдэлмэришэд, алба хаагшад, колхознигууд ба ажал хэгшэдэй бусад бүлэгүүд	I-дэхи вариант —45 II-дохи вариант —салингайнь 15 процент, 40 түхэригһөө бага бэшэ
4. Пенсионернүүд (хүдэлдэггүй)	35
5. Тэдхэмжэдэ байгшад (үхибүүдгүйгөөр)	20

Үхибүүдэй эд бараанай сэнгэй дээшэлһэнһээ боложо тусхай түлбэри оруулагдаха. 5-тай болоторнь — 5 түхэриг, 6-һаа 12-той болоторнь — 6 түхэриг, 13-һаа 17-той болоторнь — 7 түхэриг (һарада).

Хилээмэндэ ба талханай продуктнуудта розничэ сэн байгша оной июлиин 1-һээ хубилгаха тухай правительствын дурадхалые СССР-эй Верховно Соведэй дэмжээд байгаа һаань, түлбэри нэгэн доро сэнгэй дээшэлүүлэгдэһэн сагһаа хойшо түлэгдэхэ болоно.

Сэнгүүдые бүридхэлгын реформо хадаа гуримшуулагдадаг ба сүлөөтэ үнэ сэнгүүдтэ удаа дараалан оролгые хараална. Энэнь тэдэнэй дээшэлэлгэдэ нүлөөлжэ болохо. Энэ ушарта социальна хамгаалгын хэмжээнүүдые абаха шухала болохо. Тэрэнь хүн зоной мүнөө олохо байгаа олзо доходтонь нэмэлтэ оруулхые баадхана. Хэрбээ компенсаци ондо ондоогоор тогтоогдоһон байбал, индексаци хэрэглэмжын эд бараанда ба тэдхэмжэдэ сэнгүүдые дээшэлүүлжэ байһан ушарта хүн зоной олзо доходые хубилгаха тусхай оньһон арга болоно гээшэ. Компенсациин түлбэри адли бага салин абадаг, бирагүйгөөр хангагдаһан бүлэгүүдтэ эндэ мүн баһа гол анхарал хандуулагдаха. Компенсациин түлбэринүүдтэй хамта олзо оршын индексаци гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн орохо үедэ ороной бүхы хүн зондо социальна талаар лаб хангагдаха арга олгоно гэжэ бидэ этигэнэбди. Индексацитай холбоотой түлбэринүүдэй эгээ доодо хэмжээнь СССР-эй правительство ВЦСПС-тэй хамта баталан тогтоохо юм.

Мүнөө энэ хэрэгэй эмхидхэхы тала тухай. Компенсациин түлбэри һарадаа нэгэ дахин гол олзо оршоёо абадаг газартань түлэгдэхөөр хараалагдана.

Пенсионернүүдтэ, үхибүүдтэ, тэдхэмжэдэ байгшадта энэ түлбэри ажаһуудаг газартань социальна тэдхэмжын органууд үгэхэ зэргэтэй.

Студентнүүд ба дээдэ, тусхай дунда ба мэргэжэлэй-техническэ һургуулинуудай һурагшад, аспирантнууд компенсациин түлбэри стипенди абадаг газартаа абаха байна.

Ажахын бүрин дүүрэн тоосооной эрхэ байдалда хүдэлдэг предприятинууд болон зургаанууд өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдтэ нэмэлтэ туһаламжа ажалша коллективүүдэй болон захиргаанай дунда баталагдаһан хамтын хэлсээнэй хэмжээн соо ажал хүдэлмэриин түлбэриин жасаһаа үгэжэ болохо байна.

Һүүлшынхинь, энээн тухай тусхайтаар тэмдэглэхэ гээ һэм. «ССР Союзай союзна ба автономито республиканuудай экономическа харилсаануудай үндэһэ һуури тухай» СССР-эй Хуулиин ёһоор союзай хэмжээндэ ажалай түлбэриин, пенсиин болон социальна тэдхэмжын бусад зүйлнүүдэй эгээ бага хэмжээгээр тодорхойлогдоо. Мүн баһа компенсациин түлбэриин дурадхагдаһан хэмжээнүүд гүрэнэй хангаха эгээ доодо хэмжээн гэжэ тоолоходо болохо. Тиихэдээ тус тус нютагуудтахи онсо эрхэ байдалые анхаралдаа абаха.

Энэ асуудалай онсо ехэ социальна политическэ ба экономическа удха шанарые анхаралдаа абажа, экономикые һайжаруулха программа дотор хараалагдаһанай ёһоор «Розничэ сэнгүүдые хубилгаха гол дүримүүд ба хүн зониие социальна талаарнь аршалан хамгаалха хэмжээнүүд тухай» проектые бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табихые СССР-эй правительство шухала гэжэ тоолоно.

Арад зоной зүбшөөлгүйгөөр иимэ алхам хэжэ болохогүй. Ороной эрхэтэн бүхэн тэрээндэ өөрынгөө хандасые тодорхойлхо зэргэтэй.

ҮНДЭР БҮТЭЭСЭТЭЙ, ҺАЙН ШАНАРТАЙ АЖАЛ ХҮДЭЛМЭРИДЭ ЗОРИГЖУУЛГА, АЖАЛАЙ ТҮЛБЭРИ БА ХҮДЭЛМЭРЕЭР ХАНГАЛГА

Нүхэдүүд! Бүрин дүүрэн удха шанартай ниитэ союзна дэлгүүрые байгуулга хүн зониие ажалда эдэбхитэйгээр хабаадуулгые эрилтэ болгон табина, энэ ушарта хүнэй хүдэлмэридөө хандалга үндэһөөрөө хубилна, ажалайнгаа дүнгүүдэй түлөө харюусалгань ургана. Хүн бүхэндэ тэрэнэй хүдэлмэриин газарай үнэ сэнгые дээшэлүүлхэ, хүндэ өөрынгөө арга боломжонуудые бүрин дүүрэнээр элсүүлхэ, энээнэй үндэһөөр ажабайдалайнгаа шанарые саг үргэлжэ һайжаруулха, хубиингаа болон гэр бүлынгөө эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангаха арга олгохо зоригжуулгын арга боломжонуудые олохо шухала.

Ойрын жэлнүүдтэ ажал хүдэлмэриин дэлгүүртэ экономикодо боложо байгаа томо байгууламжын хубилалтанууд нилээд ехэ нүлөө үзүүлдэг болохо. Юундэб гэхэдэ, экономикын хүгжэлтэ социальна эрилтэнүүдые хангалгада шэлжүүлэгдэхэ, оборонын һалбаринууд арадай ажахыда хэрэгтэйгээр хубилгагдаха, үйлэдбэриин барилга хороогдохо ашаг үрэ багатай үйлэдбэринүүд усадхагдаха, мүн баһа 90-ээд онуудай дундуур ажал хэдэг наһанай хүн зоной тоо хараа байса ургаха.

Энэ эрхэ байдалда хүн зониие ажал хүдэлмэридэ хабаадуулха хэрэгтэ хоёр адли удха шанартай хараа бодол тэмдэглэжэ болохо байна.

Нэгэдэхинь, ажалгүй байлгые экономикые эгээ дээдэ ашаг үрэтэй болгохо гол эрилтэ гэжэ тайлбарилна. Ажал хэхэ эрхые лаб хангалгаһаа бүрин дүүрэнээр арсаха, ажалгүйдэлгые нэгэ хэмжээндэ байлгаха, тэрэниие ажалай бүтээсые дээшэлүүлгэдэ хүн зониие баадхаха хүсэтэ зэбсэг болгожо ашаглаха гэжэ дурадхагдана.

Ёһо хэлбэриингээ талаар энэ дурадхалай зүйтэй байбашье, тэрээнтэй эбсэхын аргагүй. Обществын социальна үбшэнгүүдые һүжэрөөжэ, эрхим дээдэ экономическа ашаг үрэ олохо гээшэ тиимэшье сэнтэй хэрэг бэшэ. Конституцяар хараалагдаһан ажал хэхэ эрхые лаб хангаха талаар хэрэгтэй бүхы хэмжээнүүдые гүрэн түрэ абаха уялгатай.

Зүб, сүлөөтэ дэлгүүртэ шэлжэн оролгын эхин шатада ажал хэхэ хүн зоной зарим хубиин сег зуурын туршада ажалгүй байжа болохо гэжэ бидэ мэдэнэбди. Гэбэшье эндэ «үлүү хүнүүд» тухай бэшэ, харин хүсэнүүдээ хубаарилан табиха тухай хэлэгдэнэ. Энэ ушарта шиидхэгдэхээр болоһон шухала зорилгонууд хүдэлмэриин хүсэнүүдые миин ганса материальна үйлэдбэриин бусад һалбаринуудта хубаарилхаһаа гадна үйлэдбэриин бэшэ һалбаринуудта — соёлой-ажаһуудалай, худалдаа наймаанай болон хүн зониие хангаха бусад һалбаринуудта, түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлмэриин халаануудые олошоруулхада хубаарилгатай холбоотой.

Энэ эрхэ байдалда бэелүүлэгдэхэ гол шухала зорилго-хүдэлмэриин дэлгүүрэй бүридхэлгэдэ бии болохо хубилалтануудай хэмжээень ба эршыень зүбөөр сэгнэхэ, тэдэниие ашаг үрэтэйгөөр хүтэлбэрилхэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэ шухала. Энэ зорилгые шиидхэлгэ арадай ажахыда боложо байһан хубилалтануудые тэрэ доронь анхаралдаа абажа, хүн зониие ажалда абаха хэрэгые эршэдхэхэ арга олгоно. Энэ зорилгые шиидхэлгэ кадрнуудые бэлэдхэхэ, хубаарилха хэрэгтэ мүн лэ хабаатай. Гэхэтэй хамта ниитэ-гүрэнэй хэмжээндэ ба ороной бүхы хизаар нютагуудта обществын ажал хэжэ шадаха гэшүүн бүхэндэ ажалай дэлгүүрэй хүшэр хүндэ нүлөөһөө социальна талаар үндэр дээдэ хэмжээндэ аршалан хамгаалха хуулита, экономическа болон эмхидхэлэй үндэһэ һуури байгуулха шухала. Бүхы хүн зониие ажал хүдэлмэреэр хангаха тухай хуулиие зохёохо ба баталан абаха хэрэгые түргэдхэхэ гэһэн ВЦСПС-эй дурадхалые бидэ дэмжэнэбди.

Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда хүн зониие эдэбхитэй ажалда зоригжуулхын тула тэдэнэй зохёохы арга боломжонуудые үргэнөөр хэрэглэлгэ хүсэтэ нүлөө үзүүлхэ байна. Тэдэнэй дунда хүн зоной өөһэдөө ажал хэрэг эрхилхэ гээшэ өөрынгөө һуури эзэлхэ ёһотой.

СССР-тэ өөрын ажал хэрэг эрхилхэ гээшэ — хүсэндөө байһан хуулиин хэмжээндэ зөөриин бүхы түхэл маягуудые хэрэглэжэ, эдэбхи түгэсөөр ажахы эрхилхэ хэрэг мүн. Өөрынгөө ажабайдалай хэмжээе өөрынгөө ажалай оролдолгоор, ажал хэрэг эрхилэлгээр горитойгоор һайжаруулха арга боломжо бии болохо. Мүн баһа хамтын ажалай дүнгүүдые һайжаруулһанай ашаар ажабайдалаа һайжаруулха арга бии. Энэ зоригжуулгын удхань саашадаа зөөриин олон янзын түхэл маягуудай, ажахын элдэб байгуулалтануудай хүгжэхэ бүри улам ургаха.

Ажал хэрэг эрхилэлгын түхэл маягууд элдэб олон янзын байжа болохо. Энэ — хубиин ба гэр бүлын ажал хүдэлмэри, кооперативна, акционернэ, арендно предприятинууд, ажал эрхилэлгын нүхэсэл нэгэдэлнүүд.

Эрхэтэдэй ажал хэрэг эрхилхэ хэрэгтэ, өөрынгөө үүсхэлээр ажахы эрхилхэ хэрэгтэ бидэ хүн зониие ажал хүдэлмэреэр хангаха асуудалые шиидхэлгые хүнгэдхэхэ арга олохо байнабди. Олон оронуудай дүй дүршэлһөө харахада, ажал эрхилхэ хэрэг, бүри жэжэхэншье һаа, олон миллион ажалшадые хүдэлмэреэр хангаха арга олгоно. Энэ хэрэг манай орондо тон шэнэ, ушар тиимэһээ ажал хэрэг эрхилэлгын хүгжэхэ бүри тэрэнэй шатануудые ба удаа дараалан хүгжэлтые тодорхойлолго хадаа общество дотор бүрилдэһэн экономическа ба социальна оршон байдалһаа эхитэй байха гэжэ тоолоно.

Кооперативна хүдэлөөндэ ушарһан алдуунууд, мүн баһа предприятинуудай коллективүүдэй өөрынгөө бүлэгэй аша туһые хара амяа хаража хангаха олон тоото баримтануудые хүн зон дураа гутангяар угтаһан байна гэжэ социологическа шэнжэлэл харуулна. Энээнһээ бидэ зохихо тобшололнуудые хэхэ уялгатайбди. Өөрынгөө удхаар бидэндэ тон хэрэгтэй шэнэ хэрэг — кооперативна хүдэлөөн тэрэнэй ажал ябуулгые гуримшуулан урмашуулха финансова ба экономическа онол аргануудай һайнаар бодомжологдоогүй байһанһаа муушалагдаа.

Ажал хүдэлмэриин дэлгүүрэй жэгдээр хүдэлхын тула бидэ олон юумэ уридшалан бодомжолхо болонобди. Жэшээнь, эрхэтэдэй ороной бүхы газар дээрэ сүлөөтэ ёһо гуримаар байраяа һэлгэлгэ бидэндэ тон хэрэгтэй. Харин энээнэй түлөө гэр байрын сүлөөтэ дэлгүүрые байгуулха гээшэ шухала.

СССР-эй Президентын Указтай зохилдуулан, энэ асуудалтай холбоотой бүхы хэрэгүүдые правительство һаяын сагта бодомжолон зохёохо. Эрхэтэн бүхэнэй сүлөөтэ ёһоор өөрынгөө дураар гэр байра гү, али амяараа гэр абаха, үгы һаа худалдажа абаха, удаан болзорто эзэлхэ ба арендын ёһоор эдлэхэ арга боломжонуудые зохёохо шухала.

[Түгэсхэлынь удаадахи номерто гараха].

ХОТО, ХҮДӨӨГЭЙ hОНИН

Үглөөдэр — Хилэ сахигшын үдэр

НЮТАГАЙН ХУБҮҮДЭЙ ОМОГОРХОЛ

Советскэ Союзай Герой Г. А. Гармаевай нэрэмжэтэ хилэ сахигшадай заставын начальник Ю. Ю. Зюзгановтай танилсажа, тэдэнэй ажабайдалаар һонирхоо һэм.

— һүүлэй хэдэн хоногой туршада хубшэ тайгада түймэр болоно, ардаа ажахыда ехэхэн гарза асарба. Галай аюулда ушэтэй, сэнтэй модон дэмы шатажа һалана. Манай хилын харуулшад нютагай ажалшадтай сүг ой тайгые галай аюулһаа хамгаалалсажа гэзшэбди. Хүнүүд эсэнэ, яахабши даа, түйлахал хэрэгтэй,—гэжэ нүхэр Зюзганов хөөрэнэ.

Нютагаймнай хубүүнэй нэрэмжэтэ энэ заставада Дунда Азиһаа, Хойто Кавказһаа, Белоруссиһаа, Тувааһаа, Яхадһаа, мүн манай республикаһаа ошоһон хубүүд алба хэнэ. Эдэнэр булгадаа эб нэгэн бүлэ болоод түбхинэнхэй. Эдэнэрэй дундаһаа узбек Одельжан Аликулов, дагестан Руслан Рабаданов, Зэдын районой «Октябрьскэ» совхозһоо, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозһоо сэрэгтэ албанда татагдаһан Чимит Норбоев, Саян Тубанов болон бусад ёһотой интернациональна хэһэн барисаа хоорондоо тогтоонхой юм.

Залуу сэрэгшэдтэ үнинэй хилын харуулшад өөһэдынгөө дуй дуршэл, түйлаһан амжалтануудаа таһалгаргүй хубаалдана, танилсуулжа байдаг заншалтай болонхой. Петропавловка тосхонһоо албанда абтаһан младша сержант Игорь Гармаев байгша ондо албаяа дүүргэжэ, тоонто нютагаа бусаха юм. Харин түүнэй сахигшадтаа хахасахынгаа урда тээ тэрэ өөрынгөө дүршэлые һаяхан сэрэгэй албанда ерэһэн хубүүдтэ хубаалдахые үнэн зүрхэнһөө оролдоно юм. Сэрэгшэ Игорь Гармаев хилэ сахилгада баяоулагдадаг бүхы шагналнуудые абанхай.

— Байгша оной май һарын эхиндэ Игорь Гармаев аюул сарааха булэгые бариһан байна. Тэрэнэй хүтэлбэрилһэн сэрэгшэд Сергей Сметанин, Олег Мулянов, Михаил Мышкин, Виктор Джигаев гэгшэд ёһотой бэрхэ хилын харуулшад байһан үшөө дээхэ гаршалээ һэн,—гэжэ командир Ю. Зюзганов омогорхоно.

— Игорь, ши нютагайнгаа баатар Гармаевай аха дүүнэрэй бэшэ гү?

— Үгы даа, юрэ нэгэл фамилитай гэшэбди.

Улаан-Удэ хотын Зимогляд байгша ондо сэрэгэйнгээ алба

дүүргэхэ болоһондоо аргагүй баяртай. Тэрэ сугтаа алба хэһэн «Крэза-Рай» гэжэ дүрбэн хүлтэй нүхэртэеэ хахасаха юм. Тэрэнээ Олег Муляновта даалгажа үгэнхэй.

Советскэ Союзай Герой Г. А. Гармаевай нэрэмжэтэ заставада алба хэжэ байдаг нютагайнь хүбүүд аха нүхэрэйнгөө баатар габьяагаар омогорхон, нигэжэл албаяа хэжэ, хилээ хёрхо мэргээр сахижа ябанал даа.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Сэрэгшэд Тубанов, Норбоев. 2. Младша сержант И. Гармаев заставын харуулшан.

Е. СУРМАЧАЙ фототекст.

КОНФЕРЕНЦИДЭ УРИНАБДИ

Үнгэрэгшэ жэлэй зун ЮНЕСКО-гэй Гүйсэдхэхы соведэй заседани дээрэ монголшуудай «Нюуса тобшын» бэшэгдэһээр 750 жэлэй ойе уласхоорондын хэмжээндэ тэмдэглэхэ тухай шиидхэбэри абтаһан юм.

Энэ ойдо зорюулагдаһан эрдэмтэдэй конференци августын 14—19-дэ Улаан-Баатар хотодо үнгэргэгдэхэ болонхой. Конференциие Монголой Арадай Республикын Наукануудай академи болон Монгол хэлэ, түүхэ шэнжэлэгшэдэй уласхоорондын ассоциаци эмхидхэхэ.

Манай ороной монгол хэлэ, түүхэ шэнжэлдэг эрдэмэй түбүүдтэ, дурсагдагша ассоциациин таһагуудай бии газарнуудта энэ ойн баяр мүн лэ тэмдэглэгдэхэ ааб даа. Тэрэшэлэн манай Улаан-Үдэдэ «Нюуса тобшын» 750 жэлэй ойе угтуулан тусхай конференци энэ һарын 29—30-да Ниитын эрдэмэй институдай байшан соо үнгэргэгдэхэ юм.

«Нюуса тобшо» тушаа хэлэхэ хэрэгтэй гэжэ һанагдана.

Удхыень найруулбал, зохёол соо XII—XIII зуун жэлнүүдэй түүхэтэ үйлэ хэрэгүүд тухай хэлэгдэнэ. Чингис хаан монгол бүхы угсаатаниие нэгэдхэжэ, Монгол гүрэниие байгуулаа. Монголшуудай ажаһуудал, ёһо заншалнууд, отогуудай хоорондохи хёмороон, удаадахи хани барисаан тухай һонирхолтойгоор хэлэгдэнхэй. Энэ зохёол баримтатайшье һаа, үльгэр домогууд, оньһон үгэнүүд, шог болон магтаалай дуунууд олоор хэрэглэгдэжэ, тэрэниие уран һайханай талаар шэмэглэнэ. «...Нүүдэл ажаһуудалтай нэгэшье ондоо арад «Нюуса тобшо» мэтэ гайхамшаг зохёол үлөөгөөгүй юм», —гэжэ академик Б. Я. Владимирцов бэшэһэн байдаг.

«Нюуса тобшые» шэнжэлхэ талаар горитой хүдэлмэри хэгдэнхэй, үшөө ехэ юумэ хэхэ хэрэгтэй. Энэ зохёолые түрүүлэн Хитадта XVIII зуун жэлэй үе багаар шэнжэлжэ эхилһэн байдаг. Удаань, XIX—XX зуун жэлнүүдтэ, Россида, Японодо болон Европын хэдэн оронуудта эрдэмтэд зохёолоор һонирхожо эхилээ һэн.

Буряад зондо, буряад соёлдо монголшуудай «Нюуса тобшо» ямар хабаатайб гэһэн асуудал гараха зэргэтэй. Ушарынь гэхэдэ, энэ зохёол хадаа бүгэдэ ниитэ монголшуудта, монгол бүхы угсаатанда хабаатай зохёол байна.

Монголшуудай түүхын ба соёлой иимэ айхабтар ехэ удхашанартай зохёолые һая болотор монголшо эрдэмтэдһээ бэшэ амяраа зон шэнжэлдэггүй байһан гээшэ.

Тиигээд мүнөө һайн һайхан сагай тогтоходо, буряад эрдэмтэд, интеллигенци айхабтар һонирхолтойгоор энэ зохёолые шудалжа, шэнжэлжэ эхилбэ. Гэхэ зуура хэршье хорюултай хэсүү сагай байгаашье һаа, эрдэмтэд Д. Банзаров, Г. Гомбоев, Г. Цыбиков, Ц. Жамцарано, Б. Барадин гэгшэд «Нюуса тобшые» шэнжэлхээ зүрхэлһэн байдаг.

Конференци дээрэ зүбшэгдэхэ асуудалнууд удхаараа янза бүриин юм. Элидхэлнүүдые нэрлэбэл энээниие гансата ойлгохоор. Жэшээнь, «Монголшуудай нюуса тобшо Буряадта», «Нюуса тобшо — монгол бүхы угсаатанай литературна памятник», «Нюуса тобшо ба И. Калашниковай «Шуһата зэбүүн саг» гэжэ роман», «Гэсэр» ба «Нюуса тобшо» болоно.

Буряадай эрдэмэй түб, Ниитын эрдэмэй институт майн 29-дэ үнгэргэгдэхэ конференцидэ буряад арадайнгаа түүхээр болон соёлоор һонирходог бүхы зониие урина. Конференци үглөөнэй 9 сагта Ниитын эрдэмэй институдай байшан соо эхилхэ юм.

П. КОНОВАЛОВ.
БИОН-ой ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ.

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭН ОЛОШОРНО

Энэрхы сэдьхэлэй жасада мүнгэ дамжуулха хэмжээ ябуулга манай район соо һүүлэй сагта эдэбхитэйгээр үнгэргэгдэнэ. Эмхи зургаан болон нэгэдэлнүүд элдэбын хэмжээ ябуулгануудые, уулзалга, үдэшэ, концерт, выставкэнүүдые үнгэргэжэ, суглараһан мүнгөө районой энэрхы сэдьхэлэй счедто ба В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ үхибүүдэй жасада дамжуулна.

Һаяхана Заганай соёлой байшан соо диско-үдэшэ үнгэргэгдээ, эндэ суглараһан мүнгөө залуушуул районой ветерануудай счедто дамжуулба.

Район соо 199 ганса бэе, 180 дайнда наһа бараһан сэрэгшэдэй гэр бүлэ, 295 олон үхибүүдтэй эхэнэрнүүд, дайнай 120 инвалид тоологдоно.

1989 оной апрель һараһаа энэрхы сэдьхэлэй жасада ба В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ үхибүүдэй жасада районой хүн зон, дүн хамта 27 мянган түхэриг мүнгэ дамжуулһан байха юм.

Гансал «Эрдэм» совхозой хүн зон 4900 түхэриг мүнгэ дамжууланхай. Иимэ хэмжээ ябуулганууды үшөөшье үргэдхэхөөр хараалагдана.

В. ШИРДАРМАЕВ.
Мухар-Шэбэрэй район.

ХҮДӨӨ БЭШЭГШЭДЭЙ СУГЛААН

Май һарын 24-дэ партиин Тарбагатайн райкомой орган «Заветы Ильича» газетын редакцида хүдөө бэшэгшэдэй суглаан үнгэргэгдэбэ. Мүнөө үе сагта хайшан гэжэ хүдэлхэб, газетэеэ яажа, һайн болгохоб гэхэ мэтын шухала орёо асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэһэн байха юм.

Залуу үетэндэ анхарал тон багаар хандуулнабди гэжэ эндэ сугларагшад тобшолол хэбэ. Гадна типографиин гэмээр газетэ саг соогоо уншагшадтаа хүрэнэгүй гэжэ тэмдэглэгдэбэ.

Удаань редакциин коллеги, үнгэрһэн хугасаа соо һайнаар хүдэлһэн хүдөө бэшэгшэдээ тэмдэглэбэ. Селенгинскын найман жэлэй һургуулиин багша (Сибирь һуурин) Б. Сычков ажалайнгаа дүнгөөр эрхимлэжэ, нэгэдэхи һуурида гараба.

Б. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

ҮХИБҮҮД ЗУРАНА

«Байгаали ба бидэ» гэһэн хүүгэдэй уран зурагай выставкэ «Горняк» кинотеатрта хоёр неделиһээ үлүүхэн саг соо дэлгэгдэбэ.

Түрэл хизаарайнгаа дабташагүй үзэсхэлэниие уһан шэрээр ба графигаар бүтээгдэһэн зурагууд соогоо харуулжа, мүн байгаалиин хосоржо байһанда шаналалаа мэдүүлжэ, плакадай хэлээр ой модоной ба байгаалиин баялигые гамнаха тухай эдир уран зураашад уряалһан байна.

Городой болон районой һургуулинуудай 50-һаа дээшэ зурагууд выставкэдэ табигдаа. Жюриин гэшүүдэй эгээл һайниень шэлэхэ гээшэ хүндэшэг байба. Хэды тиигэбэшье Санагын дунда һургуулиин 10-дахи классай һурагша Б. Норбоевой «Шубууд ниидэнэ», «Холые хүсэнэб» гэһэн зурагууд эрхим сэгнэлтэдэ хүртэбэ. Цахирай пионернүүдэй байшангай кружогой 8-дахи классай һурагша И. Гонгоровагай «Үдэшын уһалуури», зурагууд һайн сэгнэлтэдэ хүртэбэ.

А. АБИДУЕВ.

ХҮН ЗОНОЙ АША ТУҺАДА

Хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангаха талаар Зэдын районой управлени мүнөө үедэ горитойхон хүдэлмэри ябуулна.

Тус управлени Т-40 түхэлэй мөөртэй трактор худалдажа абаад, үмсын огородуудтай хүнүүдтэ газар хахалхадань туһаламжа үзүүлнэ. Мүн энэ трактораар бусадшье зүйлэй хүдэлмэри хэхэ арга боломжо олгогдоо юм.

Управлениин директорээр олондо хүндэтэй болоһон Н. Садритдинова хүдэлдэг юм.

Б. ЦЫБИКОВ.

ХАНИ БАРИСААГАА ҮРГЭДХЭЕ

Ажалай Улаан Тугай ордентой авиационно заводой «Рассвет» гэжэ Соёлой ордон соо Хитадай Арадай Республикын эд хэрэглэгшэдэй бүтээһэн зүйлнүүдэй выставкэ нээгдээ һэн. Выставкэдэ табигдаһан зүйлнүүдэйнь дунда гоё һайхан зурагуудтай шаажан амһартанууд гэрэй эзэн эхэнэрнүүдэй дурыень татахал ёһоороо татаа. Гэрэй хэрэгсэлнүүдэй дунда мүн хэдэ хэдэн литрэй термосууд, амһартануудһаа эхилээд, эхэнэрнүүдэй, басагадай нюур гартаа түрхихэ хоншуухан үнэртэй косметикэ, шампунь, юумэ угааха зүйлнүүд олоор дэлгээтэй.

— Выставкэдэ табигдаһан зүйлнүүд соохоо барилгын материалнууд бидэнэртэ ехэтэ һайшаагдаа. Манай ороной фабрика, заводуудта хэгдэһэн зүйлнүүдэй хүртэдэггүйнь мэдээжэ. Тиимэһээ бидэнэр барилгын материалнуудые шэлэн абаабди. Саашадаашье харилсаа холбоомнай үргэдхэ ёһотой,— гэжэ «Бурятглавснабай» гадаадын оронуудтай экономикын талаар харилсаа холбоо байгуулха таһагые даагша Г. И. Семенов хөөрэнэ.

Тэрэшэлэн выставкэ дээрэ харуулагдаһан зүйлнүүд соохоо үхибүүдэй үмдэхэ хубсаһан, элдэб янзын нааданхайнууд, ехэшье хүнэй үмдэхэ сабхи, туфли, тапочка олоной анхарал татаа. Бидэнэр хитадай кроссовко, кедэнүүдые яһала үмдэһэн, һайшааһаншье байхабди. Эдэ бүхы хэрэгсэлнүүд Хитадай Автономито район — Үбэр-Монголой Хухэ хотын фабрика, заводуудта үйлэдбэрилэгдэһэн байха юм.

— Бидэнэрэй асарһан зүйлнүүдые сэгнэжэ, выставкэ эмхидхэһэн таанадта үнэн зүрхэнэй баяр баясхалан хүргэнэб. Саашадаашье харилсаа холбоогоо бэхижүүлжэ, совет-хитадай хоорондо худалдаа наймаа үргэдхэхэмнай дамжаггүй,— гэжэ Цзяньхуагай экспортнэ компаниин ахамад директор Чжан Вэнго омогорхоно.

Хоёр ороной арадуудай хоорондо харилсаа холбоое, хани барисаае улам үргэдхэхын зорилгоор манай республикын түлөөлэгшэд выставкэдэ табигдаһан бүхы зүйлнүүдыень худалдажа абаба.

Т. БАДМАИН.

ТЕЛЕВИДЕНИ

МАЙН 28-һаа ИЮНИИН 3 ХҮРЭТЭР

ПОНЕДЕЛЬНИК, 28

ХИЛЫН ХАРУУЛШАНАЙ ҮДЭР

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Семья Зитаровых»—6 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи сери. 10.45—Футболой шэнжэлэл. 11.20—«Луис»—баримтата фильм. 11.40—Уһан дээрэхи цирк. 12.30—Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 13.30—Время. 17.25—«Бидэ яажа амарнабибди» гэһэн циклһээ. 17.55—Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 18.00—Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 19.00—«Следопыты»,— «Я все вижу» —баримтата фильмүүд. 19.30—Время. 20.00—Иван Никифоровой гурбан ажабайдал. 20.10—Мультфильм. 20.35—«Семья Зитаровых»—6 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 22.00—Время. 22.30—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд.. 22.35—Футболой шэнжэлэл. 23.05—«СССР—США: Роман века»—баримтата фильм. 00.25 Фестивальнууд... Конкурснууд... Концертнууд... 01.30—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Пуп земли» —баримтата фильм. 9.45—Концерт. 10.20—«Үхибүүдтэ ангуудай гүлгэд тухай». 10.50—«Булагууд». 11.20—«Дыня»—уран һайханай фильм. (Казахфильм). УЛААН-УДЭ. 17.00—«Кто развеет тучи?»—баримтата [...] 17.30—Граждан оборо[...] хай киноочерк. 17.50—[...] дай гүрэнэй оперо ба[...] ледэй академическэ [...] театральна сезоной [...] 18.35—Байгал. 18.55—[...] харуулшанай үдэртэ [...] телестудиин «Дайшалн[...] соло» программа. 19.5[...] гал»—булханаймнай [...] 20.55—Соносхолнууд. [...] 21.00—«Амгалан нойрсо[...] гашуул!» 21.15—«Мы вс[...] блокадных дней»—б[...] фильм. 21.55—И.С. Ба[...] стртэй хамта фортепиа[...] рэ гүйсэдхэгдэхэ ре[...] церт. 23.30—«Поздни[...] —уран һайханай фил[...]

ВТОРНИК, 29

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Семья Зитаровых»—6 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи, 6-дахи сери. 12.05—Мультфильмнүүд. 12.25—Хүүгэдтэ дамжуулга. 13.25—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30—Время. 17.00—Ниитын хүгжэлтын мүнөөнэй шэглэлнүүд. «Коммунист» журналай редакцида болоһон «түхэреэн стол». 17.45—«ТелеЭКО» журнал. 18.15—«Амар сайн, хүгжэм! 19.00—«И. М. Петров (Т. Вяха.) Мои границы» — баримтата фильм. (СССР-эй КГБ-гэй Хилын харуулай сэрэгүүдэй политуправлениин захилаар). 19.30—Время. 20.00—П. И. Чайковский. «Агууехэ уран зураашын дурасхаалда» гэһэн трио. 20.50—«Семья Зитаровых» — 6 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Зохёохы ажалтанай нэгэдэл «Пресс-клуб» танилсуулна. 23.30—Парнас тээшэ шата. 23.45—Зохёохы ажалтанай «пресс-клуб» нэгэдэл танилсуулна...» Үргэлжэлэл. 00.50—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Прелюдия»—баримтата фильм. 9.40—«Про Ивана не великана»—Гүрэнэй Е. Вахтанговай нэрэмжэтэ академическэ театрай үхиб[...] зорюулагдаһан фильм-[...]. 11.50—«Маята» — баримтата фильм. 12.20—«Государственная граница»—телефильм. 1-дэхи фильм. —«Мы наш, мы новый...»—1-дэхи сери. [...] УДЭ. 17.00—«Шрагиев[...] своим»—баримтата [...] 17.30—Шэнэ һонин (бур[...] 17.[...]—«Тальм галнууд[...] журнал (буряадаар). [...] «Арадай хинаалтын [...] 18.50—Байгал. 19.10—[...] лай үмэнэхи газар [...] 19.55—Соносхолнууд. [...] 20.00—Мэдээсэлэй [...] 21.00—«Амгалан нойр[...] багашуул!»

СРЕДА, 30

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Семья Зитаровых»—6 серитэй уран һайханай фильм. 6-дахи сери. 11.00—Татаарай АССР-эй гүрэнэй дуу, хатарай ансамблиин концерт. 11.40—«СССР—США: Роман века»—баримтата фильм. 13.00—Хүгжэмтэ дамжуулга. 13.30—Время. 17.05—Дж. Гершвинэй зохёолнуудһаа концерт. 18.00—Хүүгэдтэ дамжуулга. 19.00—Москва шадарай Томилино хотодо «Барабан» ансамблиин концерт (Милан хото, Итали). 19.30—Время. 20.00—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 20.35—«Дуун—90». 21.00—Соведүүдтэ—засаг! 21.35—«Семья Зитаровых»—6 серитэй уран һайханай фильм. 6-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Мэдээсэлнүүд. соносхолнууд. 22.35—«Дуун»—90». 23.50—Искусство ойлгохо шадабари. 01.00—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Киргизэй ССР-эй арадай артистка С. Бекмуратова дуулаха. 9.40—«Поиск истины»—баримтата фильм. 10.00—Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудай арадай хоорой коллективтэй уулзалга. 10.45—«Сибирь экран дээрэ»—киножурнал. 10.55—«Государственная граница»—телефильм. 1-дэхи фильм. «Мы наш, мы новый...» 2-дохи сери. УЛАА[...] 16.50—«Белы ли пятн[...] рии?» — баримтата [...] 17.30—«Ая-ганга» — [...] (буряадаар). 18.30—[...] 18.50—«Шэнэ гуримаа[...] хыгаа эрхилхэ». 19.0[...] Үдэ хотодо Илалтын 45 [...] ойе һайндэрлэлгэ [...] Улаан-Үдын студиин [...] 19.55—Соносхолнууд. [...] 20.00—Мэдээсэлэй [...] 21.00—Амгалан нойрсо[...] гашуул!»

ЧЕТВЕРГ, 31

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Мультфильм. 9.50—СССР-эй хилын харуулай сэрэгүүдэй жэшээтэ оркестр наадаха. 10.15—Зохёохы ажалтанай «Пресс-клуб» нэгэдэл танилсуулха...» 12.20—«Слепая птица»—үхибүүдтэ фильм. 13.25—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30—Время. 17.50—«Мать и мачеха»— баримтата фильм. 18.30—Москва—Бостон гэһэн теле-хүүргэ. «Хүн түрэлтэнэй экологическа аюулгүй байдал». 19.30—Время. 20.00—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 20.45—Уран һайханай публицистическэ «Шатанууд» гэһэн программа. 22.00—Время. 22.30—«Агаарай долгиндо хүгжэм». 00.30—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Как дела, заповедник?» — баримтата фильм. 9.35 — Н. Римский-Корсаков. «Шехерезада» — симфоническа сюитэ. 10.20— «Планета Сатпаева» — баримтата фильм. 10.40— «Всадники»—үхибүүдтэ фильм. 1-дэхи сери. 11.45— «Сагаалган — сагаан һарын һайндэр». Улаан-Үдын телестуди. 12.25— «Государственная граница» — телефильм. 2-дохи фильм. «Мирное лето 21-го [...] дэхи сери. УЛААН-УД[...] — «Зүүн Сибирь»— [...] нал. 17.15— Шэнэ һони[...] даар). 17.35— Буряад[...] позиторнуудай холбо[...] жэлдэ. Сергей Ма[...] зохёохы үдэшэ. 18.55—[...] 19.15 — «Сугтаа бодо[...] 19.55 — Соносхолнууд [...] ВА. 20.00— Мэдээсэл[...] грамма. 21.00 — «Амга[...] согты, багашуул».

ПЯТНИЦА, ИЮНИИН 1

ҮХИБҮҮДЫЕ ХАМГААЛХА УЛАСХООРОНДЫН ҮДЭР

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30— «120 минута». 9.30— Мультфильм. 10.00— «16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 10.45— «Песня сердца» — баримтата фильм. 11.15— Уран һайханай-публицистическэ «Шатанууд» программа. 12.30— «Дэлхэйе тойрон» — альманах 13.30— Время. 17.10 — «Шаги навстречу» — баримтата фильм. 18.00— Останкинадахи концертнэ студида багша, композитор ба дирижер Г. А. Струветай уулзалга. 19.00— Время. 20.00— Дэбжэлтэ. Мэдээсэл. Соносхол. 20.30— Кинопанорама. 22.00— Время. 22.30 — Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35— Хүгжэмтэ дамжуулга. 22.55— Брейн-ринг. «Хаана? Хэзээ? Юун болооб?» 23.35— «Круговорот времен» — телефильм. 01.45— Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00— Үглөөнэй гимнастика. 9.15— «Миллиарды в чемоданчике» — баримтата фильм. Ухаалан зохёолгын асуудалнууд тухай. 9.45— «Нас встречает детский час». «Молчунья» — баримтата фильмүүд. 10.05— «Всадники» — үхибүүдтэ фильм. 2-дохи сери. 11.20— Хүгжэмшэд хүгжэм тухай. 12.05 — «Государственная [...] — телефильм. 2-дохи [...] «Мирное лето 21-го [...] дехи сери. УЛААН-УД[...] Илалтын 45 жэлдэ [...] 17.45— Буряад хэлэн[...] 18.20— Үхибүүдые [...] уласхоорондын үдэр[...] Буряад ороной һонин[...] — Соносхолнууд. [...] 20.00— Мэдээсэлэй [...] Забһартань — «Амгал[...] согты, багашуул!»

СУББОТО, 2

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30— «120 минута». 9.35— «Манай саад». 10.05 —Мультфильм. 10.20— «Александр Невский» — баримтата фильм. 11.20— Худалдаа наймаанай һонин. 11.50— «Долгие версты войны» — 3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи, 3-дахи сери. 14.05— М. Равель. Ми минор трио. 14.35— Киномэдээсэл. 15.35— Ан амитадай аймагта». 16.35— Политическэ асуудалаар хөөрэлдөөн. 17.05— Мультфильм. 17.30— Режиссер К. Кийскын фильмнүүд. «Лесные фиалки». 19.00— Американ киногой хуудаһануудаар. 19.45— Фотоконкурс. 19.50— «Несрочная весна» — уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. 22.00— Время. 22.30— «Хараа бодол». 00.15— Владимир Пресняковой шоу. 01.25— Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—В. Беляев. Дуунай цикл. 9.40—«Владивосток, год 1918»—уран һайханай фильм. 10.55—«Зүүн Сибирь» —киножурнал. 11.05— НБА-гай мэргэжэлтэ баскетболистнуудай дунда США-гай чемпионат. 12.05—«Гэр бүлэ» гэһэн программа. 13.05—Дэбжэлтэ. Мэдээсэл. Соносхол. 13.35—«Фермеры» — баримтата фильм. 13.55—Теннис[...] циин нээмэл чемпи[...] —Соносхолнууд, мэдэ[...] 15.00—«Совет Росси»—[...] канал. 17.30—«П[...] дэхи хубинь. 18.3[...] фильм. 18.40—«П[...] 2-дохи хубинь. 20.0[...] лэй программа. 21.0[...] лан нойрсогты, [...] 00.15—«Очарование [...] —киноконцерт. 01.05—[...] за трефелями»—уран [...] фильм. (ГДР).

ВОСКРЕСЕНИ, 3

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—«Бултанай эрхилхэ спорт». 9.15—Ритмическэ гимнастика. 9.45—«Спортлотогой» тираж. 10.00—«Эртэ үглөөнһөө». 11.00—«Эсэгэ орондоо алба хэнэ». 12.00—Үглөөнэй энеэдэ нааданай дамжуулга. 12.30—«Аяншалагшадай клуб». 13.30—«Элүүр энхэ байлга». 14.15—Хүгжэмтэ киоск. 14.40—Италиин телевидениин программа. 15.45—Американ киногой хуудаһануудаар. 16.15—«Варганная принцесса»—уран һайханай фильм. (ГДР). 17.45—Хүдөөгэй ажалшадта дамжуулга. 19.00—Ахалагша классайхидта уран зохёолой дамжуулга. 20.15—«Больница на окраине города»— 20 серитэй уран һайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. (Чехо-Словаки). 22.00—Время. 22.30—«Хэтэдээ мүнхэ зүйлнүүд тухай бодолнууд». 22.45—Гленн Миллер... һарын гэрэлэй серенада». (США).

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—«Зарядкада зогсогты!» 9.15—Воронежской гүрэнэй ород арадай хоорой концерт. 9.50—Мультфильм. 10.00—«...И впадает в Каспийское море»—баримтата фильм. 10.30—«Дагестанай алтан». 11.00—«Успех»—уран һайханай фильм. 12.30—«Аяншалагшадай клуб». 13.30—Теннисээр Францин нээмэл чемпионат. 14.30—«Двадцать минут с [...] —уран һайханай филь[...] —«Совет Росси»—виде[...] 18.00—Уласхоорондын [...] лэл. 19.00—А. Долуха[...] хёолнуудай концерт. [...] Акробатическа рок-н[...] уласхоорондын [...] 20.45—Эстрадна [...] 21.00—«Амгалан нойрс[...] гашуул! 21.15—Мори[...] тоор уласхоорондын [...] 22.00—Время. 22.30—[...] клуб.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Байгша оной июнин 1-дэ Буряадай областной партийна XXXV конференци болохо. Конференци дээрэ «Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын ба Советскэ Союзай Коммунис партиин Уставай проектнүүд тухай» асуудал зүбшэн хэлсэгдэхэ. Газетын мүнөөдэрэй бэшэ хуудаһануудта партийна XXXV конференцидэ КПСС-эй обкомой табиһан элидхэл туннхаглагдаба.

«Спортлотонуудай» тираж

«45-һаа 6-ень таахаа» ба «36-һаа 5-ень таахаа» «Спортлотонуудай» 20-дохи тираж.

«45-һаа 6-ень таахаа»: 19— санын урилдаан, 24 — гарай бүмбэгэ, 28— мэргэн буудалга, 32— фигурна һолжоролго, 35 — шайбатай хоккей, 37— акробатика.

«36-һаа 5-ень таа[...] кетбол, 13—хада[...] һолжоролгын спорт[...] дарка ба канозгээр[...] гэ, 28— мэргэн буу[...] ногоон дээрэ наада[...] кей.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — «Бултанай эрхилхэ спорт». 9.15—Ритмическэ гимнастика. 9.45—«Спортлотогой» тираж. 10.00—«Эртэ үглөөнһөө». 11.00—«Эсэгэ орондоо алба хэнэ». 12.00—Үглөөнэй энеэдэ нааданай программа. 12.30—«Дэлхэйе тойрон» —альманах. 13.30—Илалтын 45 жэлдэ. «Долгие версты войны»—3 серитэй уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 14.25 — «Элүүр энхэ байлга». 15.30—«Третий принц»—уран һайханай фильм. 17.00—Хүдөөгэй ажалшадта дамжуулга. 18.15—Шолоховто зорюулагдаһан үдэшэ ССР Союзай ГАБТ-һаа дамжуулагдаха. 20.00 — Мультфильм. 20.25—«Ринг»—уран һайханай фильм. 22.00—Время. 22.30—«Хэтэдээ мүнхэ зүйлнүүд тухай бодолнууд». 22.45—«Хани барисаанай меридианууд». Фольклорой уласхоорондын хоёрдохи фестиваль Киевтэ нээгдэхэ.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — «Зарядкада зогсогты!» 9.15—«Служили два товарища» — уран һайханай фильм. 10.50—Экран дээрэ—01 албан. 11.20—Арадай аялга дуунууд. 11.35—«Манай һанаа зобоодог газар» гэһэн циклһээ «Сон» гэжэ баримтата фильм. 12.30—НБА-гай мэргэжэлтэ баскетболистнуудай дунда США-гай чемпионат. 13.30—Ороной театрнууд харуулна. Белоруссиин Я. Коласой академическэ театрай «Вечер» гэһэн фильм-зүжэг. Авторынь — А. Дударев. 15.30—«Совет Росси»—видеоканал. 18.00—Уласхоорондын шэнжэлэл. 19.00—«Газар дээрэхи уялгаяа дүүргэхэбди[...] новой түрэһөөр [...] 19.45—«Бидэнэй [...] дэлхэй». Режиссёр [...] ковой фильмүүд. «Пр[...] бята», «До свидан[...] «Есть такие поводы[...] 20.45—«Амгалан нойр[...] гашуул!» 21.00—Уһа[...] бүмбэгөөр наадалга[...] эй кубок. Түгэсхэл [...] Время. 22.30—Кино[...]

Редактор
Р. Б. ГАРМ[...]

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Отчетный концерт участников международного фестиваля фольклора «Голоса женщин России от белого до японского морей»—в 19.

«Дружба»
Дикие лебеди—в 10, Мой муж—инопланетянин — в 11-40, 13-20, 15, 16-40, 20-10, 21-50, Без единой улики—в 18-20, завтра—Авария — Дочь мента—в 12, 14, 16, 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал—Родной ребенок (2 серии)—в 9-40, 12-30, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал—Под принуждением — в 9-30, 11-30, 13-30, 15-30, 17-30, 19-30, 21-30.

«Родина»
Я уже не боюсь—в 10, 16, Под принуждением —в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«Октябрь»
Сборник мультфильмов—в 9-40, 14, Семья (2 серии)—в 11-20, 18-10, 20-30, Семь самураев (2 серии)—в 15-30.

«Эрдэм»
Черные ступни—в 9[...] Груз «300»—в 11-2[...] гэ (2 серии)—в 16[...]

«Восток»
Это было у моря—[...] петые мошенники—[...] 21.

«Байкал»
Гу-га (2 серии)—[...]

«Аршан»
Князь удача Андре[...] Криминальный квар[...] 21.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-63-86; 2-64-36; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63: информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Н-03504. № 122.